

**GÖTEBORGS UNIVERSITET
HANDELSHÖGSKOLAN**

Välkommen till skolan?

– en granskning av rätten till utbildning, med fokus på gruppen gömda barn

Programmet för juris kandidatexamen
Examensarbete 30 hp, Ht 2010
Sofia Gustafsson & Tove Regnéll
Handledare: Thomas Erhag

INNEHÅLL

FÖRKORTNINGAR	4
1. INLEDNING	5
2. RÄTTEN TILL UTBILDNING, EN RÄTTIGHET FÖR ALLA?	8
2.1 INLEDNING	8
2.2 DEFINITION AV GÖMDA BARN	8
2.3 VEM FÅR VARA I SVERIGE?	9
2.3.1 UTLÄNNINGSLAGSTIFTNING	9
3. RÄTTEN TILL UTBILDNING	12
3.1 VAD ÄR EN RÄTTIGHET?	12
3.1.1 HUR KAN EN RÄTTIGHET FÖRSTÅS?	13
3.2 INTERNATIONELLA BESTÄMMELSER GÄLLANDE RÄTTEN TILL UTBILDNING	14
3.2.1 FN: S KONVENTION OM BARNETS RÄTTIGHETER, 1989	14
3.2.1.1 Fem grundprinciper	14
3.2.1.2 Implementering	15
3.2.1.3 Rätten till utbildning enligt Barnkonventionen	15
3.2.2 KONVENTIONEN OM EKONOMISKA, SOCIALA OCH KULTURELLA RÄTTIGHETER, 1966	16
3.2.2.1 Icke-diskriminering	16
3.2.2.2 Fyra kriterier	17
3.2.3 EUROPEISKA KONVENTIONEN OM SKYDD FÖR DE MÄNSKLIGA RÄTTIGHETERNA, 1950	18
3.2.4 EUROPEISKA STADGAN OM SOCIALA RÄTTIGHETER	20
3.2.5 KONVENTIONEN MOT DISKRIMINERING INOM UTBILDNING, 1960	21
3.2.6 RÄTTIGHETENS KARAKTÄR UR ETT INTERNATIONELLT PERSPEKTIV	21
3.3 FÖRHÅLLET MELLAN INTERNATIONELL RÄTT OCH SVENSK RÄTT	22
3.4 SVENSK LAGSTIFTNING GÄLLANDE RÄTTEN TILL UTBILDNING	23
3.4.1 REGERINGSFORMEN	23
3.4.2 SKOLLAGEN	24
3.4.3 GRUNDSKOLEFÖRORDNINGEN	26
3.4.4 FÖRORDNING OM UTBILDNING, FÖRSKOLEVERKSAMHET OCH SKOLBARNSOMSORG FÖR ASYLSÖKANDE BARN M.FL.	26
3.4.5 DISKRIMINERINGSLAGEN	26
3.4.6 RÄTTIGHETENS KARAKTÄR UR ETT SVENSKT PERSPEKTIV	27
3.5 RÄTTIGHETENS INNEBÖRD	27
4. GÖMDA BARN RÄTT TILL UTBILDNING I SVERIGE	31
4.1 HUR SER RÄTTIGHETEN FÖR DE GÖMDA UT IDAG?	31
4.1.1 UNDERRÄTTELSESKYLDIGHET OCH UPPGIFTSSKYLDIGHET	31
4.2 GÖMDA BARN RÄTT TILL UTBILDNING I SVERIGE I FRAMTIDEN	32
4.2.1 UNDERRÄTTELSESKYLDIGHET OCH UPPGIFTSSKYLDIGHET	34
4.2.2 REMISSUTLÅTANDEN	34
4.2.2.1 Ombudsmän	35
4.2.2.2 Statliga myndigheter	35
4.2.2.3 Kommuner	37
4.2.2.4 Frivilligorganisationer, intresseorganisationer och samfund	38
4.2.2.5 Sammanfattning av remissutlåtanden	40

5. INTERVJUER	42
5.1 SAMMANSTÄLLNING AV INTERVJUER MED REKTORER	42
5.1.1 TEMA 1: VERKLIGHETEN	42
5.1.2 TEMA 2: FRAMTIDEN	42
5.1.3 TEMA 3: RÄTTSSÄKERHETEN	43
5.2 SAMMANSTÄLLNING AV INTERVJU, ROSENGRENSKA	43
5.3 ANALYS AV INTERVJUER	44
5.3.1 REKTORER	44
5.3.2 ROSENGRENSKA	47
6. ANALYS	49
6.1 RÄTTSSÄKERHET	49
6.2 SKOLPLIKT	51
6.3 RÄTTIGHETENS STYRKA	52
6.4 SKOLAN OCH REKTORERNA	54
6.5 SAMMANFATTNING FRÅGESTÄLLNING	57
6.6 FÖRSLAG TILL VIDARE FORSKNING	58
KÄLLOR	60
LITTERATUR	60
OFFENTLIGT TRYCK	60
RÄTTSFALL	61
INTERNATIONELLA KONVENTIONER	61
INTERNET	61
ÖVRIGT	62
BILAGA 1	63
BILAGA 2	66

Förkortningar

Barnkonventionen	FN: s konvention om barnets rättigheter
BO	Barnombudsmannen
BRIS	Barnens Rätt I Samhället
CADE	Convention Against Discrimination in Education
CESCR	Committee on Economic, Social and Cultural Rights
DO	Diskrimineringsombudsmannen
Ds.	Diaresamling
ECOSOC	Economic and Social Council
ECSR	European Committee of Social Rights
EHRR	European Human Rights Reports
EKMR	Europeiska Konventionen om skydd för de Mänskliga Rättigheterna
ESK-konventionen	FN: s konvention om ekonomiska, sociala och kulturella rättigheter
FARR	Flyktinggruppernas och Asylkommittéernas Riksråd
FN	Förenta Nationerna
JO	Justitieombudsmannen
OSL	Lagen (2009:400) om offentlighet och sekretess
Prop.	Proposition
RB	Rädda Barnen
RF	Regeringsform (1974:152)
SFS	Svensk författningssamling
SKL	Sveriges Kommuner och Landsting
Skoll	Skollagen (1985:1100)
SoL	Socialtjänstlagen (2001:453)
SoS	Socialstyrelsen
SOU	Statens Offentliga Utredningar
UNESCO	United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization
UNICEF	United Nations Children's Fund
Utl	Utlänningslagen (2005:716)

1. Inledning

”Alla barn ska få gå i skola! År 2015 ska både pojkar och flickor få gå i grundskola och kunna slutföra utbildningen. Utbildning ger bland annat en människa större möjlighet att få ett betalt arbete och försörja sig själv. Det bidrar till att halvera fattigdomen och hungern i världen.”¹

Stycket ovan är hämtat från FN: s millenniemål. Att alla barn i Sverige idag har rätt till utbildning kan låta som en självklarhet. Vi har kommit långt när det gäller att erbjuda utbildning till barn och ungdomar och genom skolplikten torde utbildningen tillkomma alla utan undantag. Med denna studie vill vi dock studera huruvida så verkligen är fallet samt om skollagen är ett bra instrument för att säkra att alla får tillgång till utbildning i Sverige.

Syftet med denna studie är att studera skollagstiftningen med avseende på hur väl den tillgodoser rätten till utbildning för alla. Mer specifikt vill vi undersöka gömda barns rättigheter och studera hur väl den svenska skollagstiftningen överensstämmer med de internationella åtaganden som Sverige har gällande allas rätt till utbildning. Utöver detta vill vi studera SOU 2010:5 som är ett nytt betänkande som aktualiserar problematiken kring gömda barns rätt till utbildning.

Genom vår studie vill vi besvara vad rätten till utbildning innebär och vilka som omfattas av rättigheten idag. Vidare vill vi studera hur väl rätten till utbildning tillgodoses för gömda barn i Sverige idag. Vilka förändringar föreslås ske i skollagen gällande gömda barns rätt till utbildning och är skollagen ett bra instrument för att tillgodose rättigheten?

Vi har valt att avgränsa vårt ämne på flera områden. Vi kommer endast att beröra rätten till utbildning i Sverige och vad gäller grundskoleutbildning. Vidare kommer vi att inrikta oss på gruppen gömda barn och lämnar således andra grupper som kunde ha varit aktuella. Fokus kommer att ligga på rätten till utbildning i sig och vi kommer att bortse från verksamheter som kan sammankopplas med utbildningen, exempelvis skolskjuts eller fritidsverksamhet.

Vår studie kommer inledningsvis att utgå från den klassiskt rättsdogmatiska metoden. Denna metod väljer vi eftersom vi avser att utreda gällande rätt. Rättsdogmatiken tar sin

¹ http://www.millenniemaalen.nu/flx/v3/maal/millenniemaal_2/ 2010-08-25

utgångspunkt i rättskälleläran och syftar till att fastställa vad som är gällande rätt samt hur lagarna skall tillämpas och tolkas.² Rättsdogmatisk metod är vidare ett sätt att fastställa vilka juridiska beslut som bör tas.³ Vi kommer framför allt att läsa lag, förarbeten och doktrin för att fastställa gällande rätt.

Vidare kommer en del av studien att utgöras av intervjuer. Vi kommer att intervjua rektorer för kommunala skolor i Göteborg samt en representant från stiftelsen Rosengrenska⁴. Intervjuer är en form av empirisk metod.⁵ Vi anser att intervjuer kan ge ett bredare perspektiv till studien och de kan till skillnad från de traditionella rättskällorna ge en bild av hur lagstiftningen fungerar i praktiken. Vid intervjuerna har vi valt att använda oss av en kvalitativ metod. Kvalitativ metod vid intervjuer innebär att en vägledad diskussion förs. Avsikten med metoden är att den skall visa hur intervjuobjekten tänker och resonerar, inte att ligga till grund för statistik.⁶ Metoden syftar mer till att förstå, tolka och karaktärisera något än att generalisera och förklara.⁷

Intervjuerna kommer vidare att ha karaktären av så kallad semistrukturerad intervju. Vid intervjuer kan strukturerad form, ostrukturerad form eller semistrukturerad form användas. Strukturerad form innebär att samma frågor ställs till alla intervjuobjekt och det ges inget utrymme till följdfrågor eller att lämna frågeformuläret. Alla parter har då svarat på exakt samma frågor och det blir enkelt att jämföra svaren. En ostrukturerad intervju är mer öppen. Intervjuobjekten ombeds berätta öppet utifrån sina erfarenheter eller upplevelser. Metoden kan ge många olika vinklar på samma fråga, men svaren kan bli svåra att jämföra mellan olika personer. Den semistrukturerade intervjun som vi tänkt använda oss av kan beskrivas som en blandning mellan de två förstnämnda formerna. Samma frågor ställs till samtliga intervjuobjekt men frågorna ger möjligheter till öppna svar. Alla parter ges samma möjlighet att vidareutveckla sina svar.⁸ Vi kommer att använda oss av en så kallad intervjuguide med teman som vi utgår ifrån när vi intervjuar. Intervjuerna kommer därefter att transkriberas och sammanställas.

² Lehrberg s. 38

³ Hollander, Borgström s. 13

⁴ För mer information om stiftelsen Rosengrenska, se: <http://www3.rosengrenska.org/>

⁵ Sandgren s. 31 f

⁶ Trost s. 14

⁷ Stukát s. 32

⁸ <http://kvalitativmetod.webs.com/intervjuer.htm> 2010-09-28

Det finns en viss svaghet i urvalet då vi väljer att endast intervjua fyra rektorer, vilka samtliga arbetar i Göteborgs norra stadsdelar. Syftet med våra intervjuer har dock inte varit att skaffa en statistisk bild av hur gömda tas emot i skolor, utan snarare att få en liten inblick i hur tankarna kan gå hos beslutsfattare i skolans värld. Då vårt mål har varit att skaffa oss insikt i hur problematiken hanteras har vi ansett det för studiens syfte mest intressant att vända oss till rektorer som vi kan förmoda har mest erfarenhet av frågan. Att vi valt att intervjua en representant från stiftelsen Rosengrenska beror på att de arbetar aktivt med gömdas rättigheter och är väl insatta i problematiken vi tar upp i vår studie.

Vår studie kommer att vara indelad i tre block. Det första blocket kommer att inledas med en problematisering av rätten till utbildning. Vi kommer där att lyfta fram gruppen gömda barn, vilkas rättighet vi avser studera. Vidare följer beskrivande delar om hur internationella konventioner samt svensk lagstiftning gällande utbildning och gömda ser ut. Vi ämnar här utreda vad som är en rättighet, vad rätten till utbildning innebär samt vilka som omfattas av den. Det första blocket kommer att avslutas med att vi studerar betänkandet SOU 2010:5, där gömda barn föreslås få en rätt till utbildning.

Det andra blocket i studien kommer att utgöras av en intervjudel där vi avser fokusera på hur rättigheten fungerar i praktiken och hur det nya betänkandet skulle kunna påverka i framtiden.

Avslutningsvis kommer det tredje blocket i studien att innehålla en analysdel där vi har för avsikt att diskutera vad som framkommit genom de två första blocken samt sammanfatta våra besvarade frågeställningar. Här kommer vi även att föra en rättssäkerhetsdiskussion kring rätten till utbildning för gömda barn.

2. Rätten till utbildning, en rättighet för alla?

2.1 Inledning

Organisationen Rädda barnen uppskattar att det idag finns mellan 1000 och 1500 gömda barn i landet.⁹ Att barn lever gömda är oftast något de själva inte beslutat, utan det är i regel barnets föräldrar som valt att familjen skall gömma sig för att slippa bli utskickade ur landet.¹⁰ Oftast är det dock just barnen som drabbas värst i en sådan situation. Undersökningar visar att gömda barn ofta drabbas av allvarliga psykosociala svårigheter. Magont, huvudvärk och sömnproblem är vanliga symptom hos gömda barn och i vissa fall blir barnen även apatiska eller deprimerade.¹¹ Andra undersökningar visar att skolan är mycket betydelsefull för barnen, oavsett om de skall stanna i landet eller inte. Skolan blir ofta barnets enda kontakt med omvärlden och därför är det viktigt att de får gå i skolan och få stöd och kontakt med andra.¹² Skolan har för barn som tidigare levt gömda och som ser tillbaka på denna tid ansetts vara en av de viktigaste delarna i deras liv. Den har uppfattats som ett andningshål där barnen kunnat glömma en svår situation för en stund.¹³ Denna studie skall granska de gömda barnens eventuella rätt till utbildning i Sverige.

2.2 Definition av gömda barn

För personer som befinner sig i landet utan uppehållstillstånd används flera olika begrepp. De benämns dels som *illegala invandrare*, dels som *papperslösa* och dels som *gömda*. Vi har valt att i vår studie kalla denna grupp för ”gömda” eftersom det är så de beskrivs i statens offentliga utredningar. Denna studies fokus ligger som nämnt på gömda *barn*. Vilka som ryms under kategorin *gömda barn* är inte en självklarhet. En vanlig definition av vad som är ett *barn* är varje människa under 18 år, om inte barnet blir myndigt tidigare.¹⁴ *Gömda* barn är enligt SOU 2007:34 personer under 18 år som lever i landet trots avslag på en ansökan om uppehållstillstånd i Sverige och som håller sig undan ett verkställighetsbeslut.¹⁵ I SOU 2010:5 har definitionen blivit bredare då även barn som befinner sig i Sverige utan att ha sökt uppehållstillstånd alls inkluderas. I denna studie kommer vi att följa den definition som används i SOU 2010:5, det vill säga alla barn som befinner sig i landet olagligt oavsett om det

⁹ SOU 2010:5 s. 57

¹⁰ SoS rapport 1999:5 s. 8

¹¹ *ibid.* s. 69

¹² http://www.skolverket.se/sb/d/2134/a/12015_2010-09-06

¹³ Korol & Andersson s. 45

¹⁴ http://www.barnombudsmannen.se/Adfinity.aspx?pageid=6872_2010-09-06

¹⁵ SOU 2007:34 s. 111

är för att de inte sökt uppehållstillstånd eller för att de fått avslagsbeslut och gömmer sig för att undgå ett verkställighetsbeslut.

2.3 Vem får vara i Sverige?

Att leva gömd i landet är naturligtvis inte lagligt. I Sverige finns flera lagar som beskriver vilka som har rätt att vistas i landet, hur länge en person får befinna sig i landet och vad som krävs för att få uppehållstillstånd med mera.

Att vara medborgare i Sverige ger fulla rättigheter att ta del av välfärdssamhället och dess förmåner. Sociala rättigheter och förmåner, såsom skola och äldreomsorg, tillgodoses av kommunerna. En av de viktigaste funktionerna för utlänningslagstiftningen är att tydliggöra om och när dessa rättigheter inträder för personer som vistas i landet utan att vara medborgare.

Gömdas intressen och behov kan kollidera med statens intresse av inre gränskontroll och av att kontrollera vilka som skall omfattas av välfärdssamhället. En motsättning kan således märkas mellan gömdas eventuella rättigheter och svensk utlänningslagstiftning. Nedan följer en kort redovisning av de för denna studie mest relevanta lagstiftningarna.

2.3.1 Utlänningslagstiftning

I utlänningslagen (2005:716), UtlL, 2 kap. 5 § fastställs att en utlänning som vistas i landet i mer än tre månader måste ha uppehållstillstånd. Den som får uppehållstillstånd i Sverige får samma rättigheter och skyldigheter som alla kommuninvånare. Detta innebär således att kommunens sociala skyddsnet blir tillgängligt. För den som söker asyl i landet har kommunerna dock inte samma ansvar. Det bistånd som tillkommer asylsökande får kommunerna ersatt av staten.

I 4 kap. i UtlL behandlas flyktingar och skyddsbehövande i övrigt. I 1 § definieras flyktingar som:

”utlänning som:

– befinner sig utanför det land som utlänningen är medborgare i, därför att han eller hon känner välgrundad fruktan för förföljelse på grund av ras, nationalitet, religiös eller politisk uppfattning eller på grund av kön, sexuell läggning eller annan tillhörighet till en viss samhällsgrupp, och

– inte kan, eller på grund av sin fruktan inte vill, begagna sig av detta lands skydd.
Detta gäller oberoende av om det är landets myndigheter som är ansvariga för att utlänningen riskerar att utsättas för förföljelse eller om dessa inte kan antas erbjuda trygghet mot förföljelse från enskilda.
Som flykting ska även anses en utlänning som är statslös och som
– av samma skäl som anges i första stycket befinner sig utanför det land där han eller hon tidigare har haft sin vanliga vistelseort, och
– inte kan, eller på grund av sin fruktan inte vill, återvända dit.”

och i 2 § definieras skyddsbehövande:

”Med alternativt skyddsbehövande avses i denna lag en utlänning som i andra fall än som avses i 1 § befinner sig utanför det land som utlänningen är medborgare i, därför att

1. det finns grundad anledning att anta att utlänningen vid ett återvändande till hemlandet skulle löpa risk att straffas med döden eller att utsättas för kroppsstraff, tortyr eller annan omänsklig eller förnedrande behandling eller bestraffning, eller som civilperson löpa en allvarlig och personlig risk att skadas på grund av urskillningslöst våld med anledning av en yttre eller inre väpnad konflikt, och
2. utlänningen inte kan, eller på grund av sådan risk som avses i 1 inte vill, begagna sig av hemlandets skydd.”

Enligt 5 kap. 1 § har flyktingar och skyddsbehövande i övrigt rätt till uppehållstillstånd i Sverige, med vissa undantag som nämns i paragrafen. Undantagen är bland annat om flyktingen kan vara en fara för rikets säkerhet, om personen kommer inrest från ett annat land i Norden som Sverige har överenskommelser med eller om personen har stark anknytning till ett annat land som inte är det landet som personen behöver skydd ifrån. Barn till personer som får uppehållstillstånd skall enligt 5 kap. 3 § p. 2 också få uppehållstillstånd.

Saknas uppehållstillstånd får en utlänning avvisas, enligt 8 kap. 1 § UtlL. En utlänning som inte avvisas enligt nämnda paragraf får istället utvisas ur landet om personen saknar pass eller de tillstånd som krävs för att uppehålla sig i landet, enligt 8 kap. 7 §. Det är Migrationsverket som prövar frågan om både avvisning och utvisning, enligt 8 kap. 4 och 7 §§. Reglerna kring verkställighet av besluten återfinns i 12 kap i UtlL och hur handläggningen av ärendena skall ske fastställs i 13 kap.

Enligt 17 kap. i UtlL finns en uppgiftsskyldighet för bland annat socialnämnden i förhållande till polisen, vilken kommer beröras mer längre fram i studien.

Utöver UtlL finns även utlänningsförordningen (2006:97). Förordningen behandlar vissa speciella uppehållstillstånd i 4 kap. I 7 kap. behandlas underrättelseskyldighet, något som också kommer att behandlas senare i studien, i samma del som uppgiftsskyldigheten.

I lagen (1994:137) om mottagande av asylsökande m.fl. återfinns reglering gällande bistånd och sysselsättning för utlänningar som sökt uppehållstillstånd i Sverige. Här regleras i 4 § bland annat att svenskundervisning skall erbjudas och i 13 § att bistånd får lämnas i form av logi, bostadsersättning, dagersättning och särskilt bidrag. Eftersom kommunerna inte bär ansvaret för asylsökande finns ett behov av att reglera biståndet för denna grupp. Ersättning till kommunerna för biståndsutgifter för asylsökande lämnas från staten, enligt 23 §.

3. Rätten till utbildning

3.1 Vad är en rättighet?

Vid en studie som rör sociala rättigheter är det bra att ha i åtanke att det finns olika typer av rättigheter. Det är skillnad på de så kallade positiva och de negativa rättigheterna. De negativa rättigheterna är rättigheter som tillfaller individer där staten inte skall lägga sig i. Som exempel på detta kan nämnas yttrandefrihet, mötesfrihet samt förbud mot dödsstraff. Individen ges en frihet och det kan uttryckas som att individen är skyddad *från* staten.¹⁶

De positiva rättigheterna är istället rättigheter där staten måste agera för att individen skall kunna få del av rättigheten. Denna typ av rättigheter blev vanligare när välfärdsstaten började växa fram i Sverige under 1800-talet.¹⁷ Positiva rättigheter kan exemplifieras genom rätten till bostad och inte minst rätten till utbildning. Det kan uttryckas som att individen får rättigheter och skydd *genom* staten.

Ett annat sätt att kategorisera rättigheter är att dela in dem i olika generationer. Den första generationens rättigheter är medborgerliga och politiska rättigheter. Den andra generationen av rättigheter är ekonomiska, sociala och kulturella rättigheter och där kan bland annat rätten till utbildning placeras.¹⁸ Som tredje generationens rättigheter brukar anges solidaritetsrättigheter, kollektiva rättigheter eller utvecklingsrättigheter.¹⁹

Rätten till utbildning kategoriseras således som en positiv rättighet som tillhör den andra generationens rättigheter.

En rättighet kan vara antingen individuell eller generell. Vad som är skillnaden mellan dessa rättigheter är något svårt att fastställa. Vi har valt att utgå ifrån att en individuell rättighet är en rättighet som tillskrivs den enskilda individen, är individanpassad och inte har ett förutbestämt innehåll. Motsatsvis är en generell rättighet en rättighet som är tillskriven och anpassad för en grupp, där ingen individuell prövning behöver göras och där innehållet är förutbestämt.

¹⁶ Lind s. 28 f

¹⁷ *ibid* s. 28

¹⁸ Staaf & Zanderin s. 37

¹⁹ Karlsson s. 11

Vidare kan rättigheter kategoriseras utifrån huruvida de är utkrävbara eller inte. Med utkrävbara rättigheter menas rättigheter som kan utkrävas i domstol. Rättigheter som inte är utkrävbara är rättigheter som endast kan erhållas från det allmänna i vissa fall, dessa kallas oftare för *förmåner* än *rättigheter*.²⁰

3.1.1 Hur kan en rättighet förstås?

För att karakterisera en rättighet kan det vara behjälpligt att använda sig av diverse rättsfilosofiska instrument. Vi har valt att använda oss av de indikatorer som Gustafsson presenterar i sin artikel *Taking Social Rights Seriously (II)*.²¹ I artikeln ställs frågor som syftar till att utröna rättighetskonstruktionens lämplighet, sanktionsmöjligheter och orsaker till problem i tillämpningen.²² Genom att i studien använda oss av det frågeschema som Gustafsson uppställer vill vi kunna ge en strukturerad bild av rätten till utbildning som rättighet.

Gustafssons indikatorer är som följer:

1. Är förmånen formulerad som en individuell rättighet, eller är det frågan om en generell reglering?
2. Är förutsättningarna (kriterierna) för att erhålla förmånen angivna i lag?
3. Är förmånens innehåll angivet i lag?
4. Är förmånen beroende av budgetanslag?
5. Föreligger överklagningsrätt?
6. Finns i lagen angivet former för statlig tillsyn och kontroll?
7. Finns i lagen angivna sanktionsmöjligheter gentemot myndigheter för utkrävande av individuella rättigheter?

Besvarandet av indikatorerna borde kunna ge en bild av rättighetens styrkor och svagheter, något som vi kommer att använda oss av i vår analys. I följande avsnitt, vilka kommer att beskriva rätten till utbildning som den uttrycks internationellt och nationellt, kommer vi alltså att knyta an till och besvara de indikatorer Gustafsson presenterar.

²⁰ Ds. 2005:3 s. 26

²¹ Gustafsson s. 49f

²² *ibid.* s. 39

3.2 Internationella bestämmelser gällande rätten till utbildning

Rätten till utbildning regleras internationellt i ett flertal olika konventioner och nedan följer en redogörelse av konventioner av intresse för denna studie. Rätten till utbildning är fundamental för individens förmåga att tillgodogöra sig andra rättigheter. Utan åtminstone en grundläggande utbildning minimeras möjligheter att kräva övriga rättigheter. Rätten till utbildning, liksom andra rättigheter som tillkommer individen, medför skyldigheter för staten. Dessa skyldigheter kan sammanfattas i tre nivåer: att respektera, skydda och uppfylla.

3.2.1 FN: s konvention om barnets rättigheter, 1989

FN: s konvention om barnets rättigheter (Barnkonventionen) antogs av FN: s generalförsamling 1989 och ratificerades kort därpå av Sverige. Genom ratificeringen är konventionen folkrättsligt bindande. Staterna har genom konventionen åtagit sig att respektera och tillförsäkra rättigheterna som där anges. De är med andra ord skyldiga att *aktivt* arbeta för att rättigheterna skall tillkomma de som berörs.²³

3.2.1.1 Fem grundprinciper

Till skillnad från många andra internationella rättighetskonventioner innehåller Barnkonventionen både medborgerliga/politiska och ekonomiska/sociala/kulturella rättigheter. Detta markerar alla rättigheternas betydelse och ömsesidiga beroende.²⁴ Att barn fått en egen konvention till skydd, vilken snabbt ratificerades av nästintill samtliga stater, visar på ett stort intresse av att tillvarata barns rättigheter. Barnkonventionen innehåller ett antal principer, vilka skall tas hänsyn till i utövandet av konventionen. Art 2 uttrycker alla barns lika värde och förbud mot diskriminering. Art 3 betonar att hänsyn skall tas till barnets bästa vid alla åtgärder kopplade till rättigheterna i konventionen. Art 5 innebär att barnets ålder och utveckling skall beaktas. Art 6 uttrycker barnets rätt till liv och utveckling och i art 12 ges barnet rätt att uttrycka sin åsikt rörande frågor som rör dem. Principerna skall genomsyra all tolkning och efterlevnad av konventionen.²⁵ De rättigheter som konventionen innehåller kan sägas väga olika i olika perioder av barnets liv. Vissa rättigheter har större betydelse än andra, beroende på barnets ålder och utveckling. Exempelvis är rättigheter som innebär att barnet

²³ Barnkonventionen art 2

²⁴ Fottrell s. 4

²⁵ UNICEF; The Convention on the Rights of the Child, *Guiding principles: general requirements for all rights*, art 2, 3

skyddas från negativ påverkan viktigare vid tidig ålder medan stigande ålder gör att barnets rätt och möjlighet till deltagande övertar en starkare roll.²⁶

3.2.1.2 Implementering

Implementeringssystemet hos Barnkonventionen saknar möjligheter till individuell klagan, vilket kan göra att det uppfattas som svagt. De anslutna staterna är i enlighet med art 42-45 skyldiga att rapportera efterlevnaden av konventionen till FN: s barnrättskommitté. Kommittén granskar vad som presenteras och lämnar utlåtande med rekommendationer om vidare åtgärder, för att säkerställa konventionens efterlevnad. Snarare än att konfrontera staterna har kommittén som strategi att föra en konstruktiv dialog. Med tiden har kommitténs arbete och metoder utvecklats och idag ställs höga krav på de rapporter som inlämnas av staterna.²⁷ Det finns dock inga möjligheter att införa sanktioner gentemot de stater som inte lever upp till sina skyldigheter enligt konventionen. Hittills har kommittén framför allt beklagat att Sverige inte valt att inkorporera konventionen i sin helhet, som svensk lag.²⁸

Kommittén uttryckte i sin rapport till Sverige från 2009 oro över förbudet mot diskriminering. Oron grundade sig framförallt i förhållande till etnicitet, till flyktingbarn, till asylsökande barn och till barn i migrantfamiljer.²⁹ Rapporten innehöll rekommendationer till Sverige att säkerställa icke-diskriminering i förhållande till dessa grupper. Förslag lades fram om exempelvis kontinuerlig utbildning av personal vid migrationsverk och socialförvaltning.³⁰ Vidare rekommenderade kommittén att barnets bästa verkligen utreds och bedöms i asylprocessen och att barns rättigheter bör utgöra ett obligatoriskt ämne i skolan, genom att skrivas in i läroplanen.³¹

3.2.1.3 Rätten till utbildning enligt Barnkonventionen

Art 28 och 29 i Barnkonventionen stadgar alla barns rätt till utbildning. Med barn åsyftas personer under 18 år, eller under den myndighetsålder som gäller i det land vars lagar barnet lyder under. Utbildningen skall vara gratis och erbjudas alla barn. Rätten uttrycks snarare som

²⁶ Fottrell s. 4

²⁷ ibid. s. 6 ff

²⁸ Barnrättskommitténs sammanfattande slutsatser 2009, CRC/CSWE/CO/04, 12 juni 2009, (s 3) p 10, <http://www.unicef.se/barnkonventionen/fn-s-barnrattskomite/sveriges-rapportering-till-fn-s-barnrattskomite-20100910>

²⁹ Barnrättskommitténs rapport 2009 p 26

³⁰ ibid. p 27, 28

³¹ UNICEF, <http://www.unicef.se/barnkonventionen/fn-s-barnrattskomite/sveriges-rapportering-till-fn-s-barnrattskomite/barnrattskommittens-kritik-mot-sverige-2010-09-13>

en generell rättighet för alla barn, än som en individuell rättighet baserad på individuella behov och bedömning. Rättighetens innehåll är inte närmare preciserat, men rättigheten *syftar* till att utveckla varje enskilt barns personlighet och förmågor. Rättigheten anses vidare viktig för att främja intressen vi alla har del av, såsom mänskliga rättigheter, respekt för olika kulturer och skyddandet av miljön.³² Formuleringen i art 28 - ”i syfte att gradvis förverkliga denna rätt” - tyder på att rättigheten de facto kommer att vara beroende av staternas vilja att satsa ekonomiska medel på utbildningssystemet.

Sammantaget ger artiklarna en bild av att alla barn skall ha rätt till utbildning, oavsett bakgrund eller rättslig status i det land de befinner sig. Rättigheten skall således i Barnkonventionens mening komma alla barn inom statens jurisdiktion till godo, något barnrättskommittén i sina kommentarer till konventionen varit tydlig med. De visar på statens ansvar att säkerställa rättigheterna för alla barn inom dess jurisdiktion.³³

3.2.2 Konventionen om ekonomiska, sociala och kulturella rättigheter, 1966

FN: s Konvention om ekonomiska, sociala och kulturella rättigheter (ESK-konventionen), från 1966 stipulerar en rätt till utbildning i art 13. Utbildning anses enligt Committee on Economic, Social and Cultural Rights (CESCR), vilka tolkar konventionen, vara en mänsklig rättighet i sig likväl som utbildning ofta utgör ett medel för att tillgodose andra rättigheter.³⁴ Rättigheten är en av få som uttrycks som en positiv rättighet, till skillnad från en negativ. Som en mänsklig rättighet får utbildning i enlighet med denna konvention ses som generellt riktad, snarare än individuellt. Det finns inte någon möjlighet till individuell överklagan och i likhet med Barnkonventionen sker tillsynen av ett råd som inte har möjlighet att ta till sanktioner för att säkerställa efterlevnaden. Som den uttrycks i konventionen bygger rätten till utbildning till stor del på de rättigheter som återfinns i Konventionen mot diskriminering inom utbildning (CADE), se nedan.

3.2.2.1 Icke-diskriminering

Utbildning skall enligt konventionen riktas mot mänsklig värdighet, möjliggöra alla individers deltagande i ett öppet samhälle samt främja förståelse såväl mellan etniska och religiösa

³² UNICEF; The Convention on the Rights of the Child, *Survival and development rights: the basic rights to life, survival and development of one's full potential*, art 28, 29

³³ Comité des droits de l'enfant, General Comment no. 5: *General measures of implementation of the Convention on the Rights of the Child*, CRC/GC/2003/5, p 11

³⁴ CESCR General Comment no 13, E/C.12/1999/10, p 1

grupper som mellan nationer.³⁵ Ett diskrimineringsförbud återfinns i art 2(2). CESCR har i sin tolkning av diskrimineringsförbudet uttryckt sig mycket klart:

*”The prohibition against discrimination enshrined in article 2 (2) of the Covenant is subject to neither progressive realization nor the availability of resources; it applies fully and immediately to all aspects of education and encompasses all internationally prohibited grounds of discrimination.”*³⁶

3.2.2.2 Fyra kriterier

För att rätten till utbildning skall anses tillgodosedd krävs enligt CESCR att fyra kriterier uppfylls: tillgänglighet, åtkomlighet, godtagbarhet samt anpassningsbarhet.³⁷

- *Tillgänglighet*

Funktionella utbildningsinstitutioner i tillräcklig omfattning skall finnas tillgängliga inom statens jurisdiktion. Hur funktionaliteten bedöms beror givetvis på statens utveckling.

- *Åtkomlighet*

Utbildningen skall vara åtkomlig för alla, utan åtskillnad, inom statens jurisdiktion. Diskriminering får inte förekomma, vare sig formell eller reell. Utbildningen skall vara åtkomlig rent geografiskt, alternativt via ”distansutbildningsprogram”. Vidare har staten ett ansvar att erbjuda utbildning som är ekonomiskt möjlig för alla att nyttja. Grundskolan skall vara gratis tillgänglig för alla, men med hänsyn till staternas olikheter är gratis högre utbildning hittills bara ett mål att jobba mot.

- *Godtagbarhet*

Formen för utbildning, det vill säga pedagogiken, skall vara godtagbar. Detta innebär att den skall vara relevant och av god kvalitet samtidigt som visst utrymme för olikheter ges genom kulturell acceptans. Godtagbarheten skall ses utifrån studenternas, och i vissa fall föräldrarnas, synvinkel.

- *Anpassningsbarhet*

Utbildningsväsendet skall ha en flexibilitet som möjliggör förändring utifrån samhällets behov. Flexibiliteten skall också tillförsäkra att studenternas olika förutsättningar och behov kan tillgodoses, baserat på deras olika sociala och kulturella bakgrunder.

³⁵ CESCR General Comment no 13, E/C.12/1999/10 p 4

³⁶ ibid. p 31

³⁷ ibid. p 6

Förutsättningarna för att få rättigheten tillgodosedd är inte närmare specificerade, vilket kanske har sin förklaring i att rättigheten är generellt formulerad. Innehållet får däremot anses välutvecklat i de fyra kriterier som redogjorts för ovan. Art 2 i konventionen uttrycker staternas förpliktelse att *gradvis* förverkliga rättigheterna som uttrycks, varför budgetanslag även enligt denna konvention kan komma att få betydelse för rättighetens tillgänglighet.

3.2.3 Europeiska konventionen om skydd för de mänskliga rättigheterna, 1950

Rätten till utbildning återfinns i första tilläggsprotokollet till Europeiska konventionen om skydd för de mänskliga rättigheterna (EKMR) art 2.

“[n]o person shall be denied the right to education. In the exercise of any functions which it assumes in relation to education and to teaching, the State shall respect the right of parents to ensure such education and teaching in conformity with their own religious and philosophical convictions.”

Ingen får *förvägras* rätten till utbildning. Artikeln uttrycker i första ledet rätten till utbildning i negativa ordalag, att ingen får *förvägras* denna rätt, snarare än som en positiv rättighet. Denna formulering skall inte öppna upp för en tolkning att rättigheten har ett svagare skydd än andra rättigheter. Formuleringen skall snarare bidra till tolkningen att en *frihet* skall finnas för individen att tillskansa sig utbildning. Friheten innebär att den utbildning som erbjuds av staten skall erbjudas till alla, utan åtskillnad.³⁸ Konventionen innehåller även ett diskrimineringsförbud, genom art 14. Detta förbud innebär att staternas åtaganden sträcker sig något längre än att endast skydda friheten, då de aktivt måste motverka diskriminering i relation till den utbildning som erbjuds.³⁹

Det andra ledet i artikeln innehåller en reservation med innebörden att hänsyn skall tas till föräldrars individuella övertygelser av religiös eller filosofisk natur vid utövandet av barnets rätt till utbildning. Det är dock osannolikt att denna hänsyn kan sträcka sig så långt att den får en menlig inverkan på barnets möjligheter att tillgodogöra sig utbildningen.⁴⁰

³⁸ Kilkelly s. 63

³⁹ *ibid.* s. 68

⁴⁰ *ibid.* s. 64

Europadomstolen drar en gräns för hur långt hänsynen skall tillåtas påverka.⁴¹ Det åligger föräldrarna att visa tyngden i deras övertygelser.⁴²

Eftersom rättigheten inte är mer preciserad än som en frihet att tillgodogöra sig utbildning finns enligt EKMR inga närmare krav på hur utbildningen skall vara utformad eller vad den skall innehålla. Staterna är fria att utforma sina utbildningssystem utifrån eget tycke. Högre utbildning är i många länder förenat med kunskapskrav och de är i vissa fall avgiftsbelagda. Detta medför i praktiken att utbildningen inte kommer alla till del. Fri utbildning på grundläggande nivå torde dock vara obligatoriskt att erbjuda.⁴³

Sedan 1995 finns EKMR inkorporerad i svensk lag⁴⁴ och är alltså direkt gällande som svensk rätt. Detta innebär att rättigheterna som uttrycks i konventionen skall vara utkrävbara i nationell domstol och i Europadomstolen efter att alla nationella instanser uttömts.⁴⁵ Domstolen har möjlighet att i enlighet med art 41 tilldöma skälig kompensation till den förfördelade parten, vilket får ses som en form av sanktion gentemot staten i det fall den misslyckats med att tillförsäkra individen dess rättigheter.

Intressant att notera är hur domstolen i sin praxis låter sig influeras av andra internationella konventioner, exempelvis Barnkonventionen. Med stöd av rättsfallet *Tyres case* från 1978 är detta möjligt. I denna dom konstaterar domstolen att EKMR inte kan befinna sig i ett vakuum, utan måste förhålla sig till relevanta juridiska och sociala omständigheter.⁴⁶ Ett exempel på en sådan ”omständighet” är alltså Barnkonventionen. Även i andra rättsfall har domstolen utvecklat denna ståndpunkt och lagt till referenser till Barnkonventionen.⁴⁷ Kilkelly pekar i sin artikel ”*The impact of the Convention on the case-law of the European Court of Human Rights*” på hur ”margin of appreciation” och domstolens praxis rörande källor visar att Barnkonventionen kan användas som tolkningsinstrument i Europadomstolen.⁴⁸ Det är dock av stor vikt att referenser till utomstående konventioner, såsom Barnkonventionen, görs

⁴¹ Kilkelly s. 71, se även *Campbell & Cosans v UK*, Eur. Ct. H.R., Series A no 48, 4 EHRR 293 (1982)

⁴² *ibid.* s. 71

⁴³ *ibid.* s. 65

⁴⁴ SFS 1994:1219

⁴⁵ EKMR art 34-35

⁴⁶ *Tyres v UK*, Eur. Ct. H.R., Series A no 26, 2 EHRR 1 (1978)

⁴⁷ Se exempelvis *Keegan v Ireland*, Eur. Ct. H.R., Series A no 290, 18 EHRR 342 (1994) och *Costello-Roberts v UK*, Eur. Ct. H.R., Series A no 247-C, 19 EHRR 112 (1993)

⁴⁸ Fottrell s. 87 ff

endast där det är rimligt. Detta för att undvika att underminera trovärdigheten hos Europadomstolen och EKMR.

3.2.4 Europeiska stadgan om sociala rättigheter

Den Europeiska sociala stadgan kom till i regi av Europarådet och undertecknades av dess medlemmar 1961. Stadgan reviderades 1996 för att bättre överensstämma med de sociala behov som då fanns. Syftet med stadgan är att staternas ansvar för ekonomiska och sociala rättigheter skall vara tydligt uttryckt. Stadgan är avsedd att komplettera EKMR, vilken främst innehåller civila och politiska rättigheter.⁴⁹ Kommittén för sociala rättigheter (European Committee of Social Rights, ECSR) är ansvarigt för övervakningen av stadgans tillämpning. Till kommittén skickar staterna varje år en rapport om hur implementeringen ser ut i statens lagstiftning och rättsskipning. Någon individuell överklagningsrätt till denna kommitté föreligger inte.⁵⁰

Rätten till utbildning är uttryckt i art 17, där den beskrivs syfta till utveckling av individens personlighet och mentala förmågor. Staterna har genom artikeln åtagit sig att vidta nödvändiga åtgärder för att tillförsäkra barn och ungdomar den undervisning de behöver. Undervisningen skall enligt art 17 (2) vara gratis på både grundskole- och gymnasienivå. Vidare skall regelbunden närvaro uppmuntras. Liksom i övriga internationella konventioner är rättigheten generellt uttryckt snarare än individuellt. Enligt artikeln finns ingen skyldighet att upprätta obligatorisk utbildning, men i ECSR: s mening bör utbildningen vara obligatorisk upp till den ålder då barn och ungdomar har rätt att börja arbeta.⁵¹

Utbildningen skall vara åtkomlig och effektiv, men dess innehåll är det upp till varje enskild stat att närmare specificera. Åtkomligheten baseras på den rent geografiska spridningen över landet, men också på "gömda kostnader" som kan slå mot utsatta grupper. Exempelvis kan sådana kostnader utgöras av litteratur eller skoluniformer. Finns denna typ av avgifter måste de vara rimliga och stöd bör erbjudas grupper som på grund av kostnaderna riskerar att ställas utanför utbildningssystemet. Utbildningen skall vara garanterad alla barn på lika villkor.⁵² Effektiviteten mäts med hjälp av variabler som antal elever i skola, lärartäthet, system för att

⁴⁹ Council of Europe, *The Right to Education under the European Social Charter*, s. 1

⁵⁰ *ibid.* s. 1

⁵¹ Council of Europe, *Childrens' Rights under the European Social Charter*, G (i)

⁵² *ibid.* G (ii)

utbilda lärare och system för att mäta utbildningens kvalitet.⁵³ Barn och ungdomar från särskilt utsatta grupper bör visas särskild uppmärksamhet för att försäkra att de kommer åt sin rätt till utbildning. Som exempel på utsatta grupper nämns barn som söker asyl och flyktingbarn.⁵⁴ Intressant att notera är hur det ansetts nödvändigt att påpeka att utbildningen för romska barn ”... *must not involve the establishment of separate/segregated schooling facilities*”.⁵⁵

3.2.5 Konventionen mot diskriminering inom utbildning, 1960

FN-organet United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization (UNESCO) har som uppdrag att verka för fred och säkerhet genom internationellt arbete kring utbildning, vetenskap och kultur. Konventionen mot diskriminering inom utbildning (CADE) antogs av UNESCO 1960 och ratificerades av Sverige 1968. Art 5 utgör staternas gemensamma utgångspunkter och åtaganden, såsom syftet och värdet av utbildning.

CADE innehåller ett diskrimineringsförbud kopplat till rätten till utbildning, art 1. Icke-diskrimineringen är av stor betydelse då den möjliggör för utsatta grupper att ta del av sin rätt. UNESCO/ECOSOC:s Joint Expert Group pekar på hinder som kan behöva raderas genom aktivt arbete, hinder som har sin grund i sociala och kulturella skillnader.⁵⁶ Vid *World Conference on Education for All, Meeting Basic Learning Needs* (1990) uttryckte delegaterna vikten av aktiva åtgärder för att eliminera ojämlikheter i tillgången till utbildning. Art 3 (4) refererar specifikt till flyktingar och minoriteter.⁵⁷

3.2.6 Rättighetens karaktär ur ett internationellt perspektiv

Utifrån ovan givna beskrivning av de internationella överenskommelser som reglerar rätten till utbildning kan följande sägas om uppfyllelsen av Gustafssons tidigare nämnda indikatorer:

Rätten till utbildning tenderar att formuleras som en generell rättighet snarare än som en individuell. Rättigheten tillkommer *alla*, vilket också tydligt syns i de ofta förekommande förbuden mot diskriminering. Den generella formuleringen kan vara en bidragande faktor till

⁵³ Council of Europe, *Childrens' Rights under the European Social Charter G* (ii)

⁵⁴ *ibid.* G (vii)

⁵⁵ Council of Europe, *The Right to Education under the European Social Charter* s. 3

⁵⁶ Joint Expert Group UNESCO (CR)/ECOSOC (CESCR) on the Monitoring of the Right to Education, *UNESCO Convention against Discrimination in Education (1960) and Articles 13 and 14 (Right to Education) of the International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights: A comparative analysis* s. 12

⁵⁷ World Conference on Education for All, *Meeting Basic Learning Needs - World Declaration on Education for All and Framework for Action to meet Basic Learning Needs* s. 8

att förutsättningarna för att få rättigheten tillgodosedd inte är närmare specificerad. En generell rättighet bör inte vara beroende av villkor, vilka kan bidra till att inskränka vissa gruppers rätt, för att uppfyllas.

Rättighetens innehåll varierar då vissa konventioner har mer specifika krav på dess utförande än andra. Tydligt är dock att det i stor utsträckning står staterna fritt att utforma utbildningen efter eget tycke. Den gradvisa utveckling av utbildningssystemet som återfinns i många av konventionerna bidrar till att utbildningen i realiteten blir beroende av budgetanslag.

Implementerings- och tillsynssystemen är av naturliga skäl olikformade, då FN:s kommittéer och råd inte har mandat att utöva den form av kontroll som exempelvis Europadomstolen har. Som en följd av detta har de konventioner som är knutna till FN ett ”svagare” kontrollsystem som får förlita sig på staternas goda vilja att efterleva sina skyldigheter och intresse av att ha en konstruktiv dialog.

EKMR är ensam om att möjliggöra individuell överklagan av myndighetsbeslut, dock med vissa begränsningar av domstolens jurisdiktion. Konventionens status som nationell lag är naturligtvis en bidragande orsak till att rättigheterna lättare tillgodoses. Europadomstolen är den enda tillsynsenheten som har möjlighet att utfärda någon form av sanktioner gentemot staterna vilket talar för att rättigheten som den uttrycks i EKMR kan vara lättare för individen att utkräva.

3.3 Förhållandet mellan internationell rätt och svensk rätt

Ovan har vi redogjort för internationell rätt på området och nedan följer en beskrivning av den svenska rätten. För att klargöra relationen mellan dessa två rättssystem presenterar vi här dock en kort genomgång av förhållandet mellan den internationella och den svenska rätten. Historiskt sett har förhållandet mellan internationell och nationell rätt varit föremål för olika teorier, vilka har olika syn på rättssystemens hierarki. I dagsläget har stater ställt sig olika till hur internationell rätt skall tillåtas påverka den nationella rätten. Väl värt att notera är dock hur diskursen kring och utvecklingen av mänskliga rättigheter gjort att individer internationelltillskrivits rättigheter som staterna på ett nationellt plan har skyldighet att tillgodose. Internationell rätt tenderar, genom att stärka individen som

internationellt subjekt, att göra intrång i vad som traditionellt ses som den suveräna statens jurisdiktion.⁵⁸

Sverige ser förhållandet mellan nationell och internationell rätt som dualistiskt, vilket innebär att Sveriges internationella åtaganden inte per automatik blir gällande som svensk lag. För att konventioner och traktat som ratificerats skall vara möjliga att åberopa inom det nationella rättssystemet krävs att bestämmelserna införlivas i svensk rätt. Två metoder för detta brukar nämnas; inkorporering och transformering.

Inkorporering innebär att konventions- eller traktatstexten i sin ursprungliga ordalydelse blir direkt tillämpbar i svensk rätt, genom att så anges i en svensk författning. Myndigheter och domstolar har då att tillämpa konventionen eller traktaten i sig.⁵⁹ Inkorporering har använts exempelvis för EKMR.

Transformering sker genom en utredning av hur väl svensk rätt överensstämmer med de åtaganden Sverige bundits till genom ratificering av konventionen i fråga. Visar utredningen att lagstiftningen på ett specifikt område strider mot konventionen omarbetas lagstiftningen på det aktuella området för att vara i harmoni med förpliktelserna enligt konventionen.⁶⁰

3.4 Svensk lagstiftning gällande rätten till utbildning

Rätten till utbildning är på nationell nivå i Sverige reglerad både i grundlag och i vanlig lag. Vidare finns även speciallagar som berör ämnet och vi avser nedan presentera en genomgång av relevant lagstiftning.

3.4.1 Regeringsformen

I Sverige regleras rätten till utbildning redan i regeringsformen (1974:152) (RF). I RF 1 kap. 2 § 2 stycket fastställs bland annat att:

”Det skall särskilt åligga det allmänna att trygga rätten till hälsa, arbete, bostad och utbildning samt att verka för social omsorg och trygghet”.

⁵⁸ Cassese s. 213 ff

⁵⁹ *ibid.* s. 220 f

⁶⁰ *ibid.* s. 221

Här regleras således rätten till de grundläggande sociala rättigheterna.⁶¹ Att dessa sociala rättigheter placerades i RF 1 kap. motiverades i propositionen till lagen med att lagstiftaren ville visa det moderna samhällets omsorg om den enskilda individen samt lyfta fram Sveriges välfärdsmål.⁶² Det poängteras i propositionen att dessa sociala rättigheter visserligen skiljer sig från övriga rättigheter i RF eftersom de kräver ekonomiska resurser. Av den anledningen måste avvägningar mellan de olika områdena göras.⁶³

Att utbildningen skall vara kostnadsfri regleras i RF 2 kap. 21 §. Vidare skall enligt 2 kap. 22 § 1 stycket p. 10 en utlänning i landet likställas med svenska medborgare gällande rätten till utbildning. Till kategorin *utlänning* räknas såväl utländska medborgare som statslösa och innebörden i 2 kap 22 § är således att de som befinner sig i Sverige skall ha samma rättigheter som svenska medborgare när det gäller de i 22 § uppräknade rättigheterna. Att utbildningen skall vara kostnadsfri infördes i RF år 1994.⁶⁴ Kritik framfördes mot att föra in en social rättighet i andra kapitlet, som i övrigt endast innehåller grundläggande fri- och rättigheter.⁶⁵ Motiveringen till att införa denna rättighet var dock bland annat att det fanns ett behov av att anpassa svensk lagstiftning till EKMR och andra internationellrättsliga åtaganden.⁶⁶ En annan motivering var att rätten till utbildning skulle ges det stärkta skydd som tillkommer rättigheter reglerade i grundlag.⁶⁷

3.4.2 Skollagen

Genom skollagen (1985:1100) (SkolL) preciseras rätten till skolgång och det sägs i 1 kap. 2 § att:

”alla barn och ungdomar skall, oberoende av kön, geografisk hemvist samt sociala och ekonomiska förhållanden, ha lika tillgång till utbildning i det offentliga skolväsendet”.

⁶¹ Lind s. 41

⁶² Prop. 1975/76:209 s. 67 f

⁶³ *ibid.* s. 68

⁶⁴ Jermsten, Karnovkommentar till RF 2 kap. 21 §

⁶⁵ Prop 1993/94:117 s. 25 f

⁶⁶ *ibid.* s. 23 ff

⁶⁷ *ibid.* s. 25

Detta är ett uttryck för den så kallade likabehandlingsprincipen.⁶⁸ Likabehandlingsprincipen är en lagstadgad princip som innebär att allas likhet inför lagen skall beaktas. Utbildningen skall vidare inom varje skolform vara likvärdig, oavsett var i landet den anordnas. Detta innebär inte att utbildningen måste vara exakt likadan för alla utan det finns tvärtom stora möjligheter att anpassa utbildningen efter den enskilda elevens behov.⁶⁹

Enligt 2 a kap. 20 § är kommunen skyldig att informera om skolverksamheten i kommunen. Hemkommunen svarar, enligt 2a kap. 1 §, för att barn som är bosatta i Sverige erbjuds skolomsorg. Alla barn som är bosatta i Sverige har dessutom skolplikt, enligt 3 kap. 1 §. Skolplikten är starkt sammankopplad med rätten till utbildning. Skola är således både en rättighet och en skyldighet för barn bosatta i Sverige. Med *bosatt* skall tolkas den som är folkbokförd i landet, enligt 1 kap. 15 §. Skolplikten gäller fram till utgången av vårterminen det år barnet fyller 16 år, enligt 3 kap. 10 §. Det är kommunen i samarbete med vårdnadshavare som ansvarar för att skolpliktiga barn i kommunen fullgör sin utbildning, enligt 13 och 15 §§.

SkolL trädde i kraft 1985 och ersatte då den tidigare skollagen från 1962.⁷⁰ Grundskolan har enligt SkolL 4 kap. 1 § i syfte att ge elever de kunskaper och färdigheter och den skolning i övrigt som de behöver för att delta i samhällslivet.

Det offentliga skolväsendet granskas av Statliga skolverket och verkets roll är bland annat att sätta upp nationella mål och styrdokument, att utvärdera hur skolor följer dessa samt att ha uppföljning med skolorna.⁷¹ Även skolinspektionen har tillsyn över skolverksamheten. Skolinspektionen granskar såväl kommuner som fristående skolor och kontrollerar att de följer lagar och bestämmelser.⁷²

Skolväsendets överklagandenämnd är en myndighet som prövar vissa överklagade beslut inom det offentliga skolväsendet.⁷³ Nämndens beslut går ej att vidare överklaga. Det är endast

⁶⁸ Johnsson s. 92

⁶⁹ Vogel Karnovkommentar till Skollagen 1 kap. 2 §

⁷⁰ Skollag (1962:319)

⁷¹ <http://www.skolverket.se/sb/d/187/2010-10-01>

⁷² <http://www.skolinspektionen.se/sv/Om-oss/2010-10-01>

⁷³ <http://www.skolverket.se/sb/d/1166/a/4843/2010-10-01>

vissa beslut som kan överklagas till nämnden. Som exempel kan nämnas skolpliktens upphörande enligt 3 kap. 10 § och mottagande av elev från annan kommun enligt 4 kap. 8 §.⁷⁴

En ny skollag har framarbetats och den skall börja tillämpas 1 juli 2011.⁷⁵ Den nya skollagen har för avsikt att ge en tydligare och enklare struktur men är även utformad för att innefatta fler grupper.

3.4.3 Grundskoleförordningen

Grundskoleförordningen reglerar frågor gällande grundskolan (årskurs 1-9) utöver det som bestäms i Skoll. Förordningen behandlar bland annat rätten att få delvis tvåspråkig undervisning om det finns behov av det, i 2 kap. 7 § samt rätten till modersmålsundervisning i 2 kap. 9 §.

3.4.4 Förordning om utbildning, förskoleverksamhet och skolbarnsomsorg för asylsökande barn m.fl.

Förordning (2001:976) om utbildning, förskoleverksamhet och skolbarnsomsorg för asylsökande barn m.fl. gäller för barn och ungdomar som har ansökt om uppehållstillstånd som flykting eller skyddsökande i Sverige, barn och ungdomar som har beviljats uppehållstillstånd med tillfälligt skydd samt barn och ungdomar som sökt uppehållstillstånd och av särskilda skäl medgetts rätt att vistas i landet medan ansökan prövas, enligt 1 §. Enligt 2 § i denna förordning skall dessa barn ha rätt till utbildning i landet, men inte omfattas av skolplikten. Rättigheten skall tillfalla dem tills tillståndstiden löpt ut, i enlighet med 10 §. Dessa grupper av barn omfattas inte av kommunernas grundläggande ansvar, eftersom de saknar de rättigheter som tillkommer medborgare och personer med uppehållstillstånd. Liksom för bistånd krävs därför en specifik reglering för bland annat asylsökandes rätt till utbildning.

3.4.5 Diskrimineringslagen

Vidare finns i diskrimineringslagen (2008:567) bestämmelser om att diskriminering inte är tillåtet. Lagen är tillämplig även inom utbildningsområdet. Den har ändamålet att främja allas lika rättigheter och att motverka diskriminering på grund av bland annat etnisk tillhörighet. Lagen är enligt 1 kap. 3 § tvingande och i 4 § definieras vad diskriminering innebär. Med

⁷⁴ <http://www.skolverket.se/sb/d/1160/2010-10-01>

⁷⁵ <http://www.sweden.gov.se/sb/d/12022/2010-09-08>

etnisk tillhörighet avses enligt 2 kap. 5 § p. 3 nationellt ursprung eller etniskt ursprung, hudfärg eller annat liknande förhållande. Enligt 2 kap. 5 § är diskriminering förbjudet i utbildning, bland annat för den som bedriver verksamhet enligt SkoL.

3.4.6 Rättighetens karaktär ur ett svenskt perspektiv

Vid en genomgång av rätten till utbildning enligt svensk rätt, med hjälp av Gustafssons indikatorer, kan inledningsvis konstateras att rättigheten är generellt formulerad och således skall tillfalla var och en. Enligt SkoL 3 kap. 1 § har alla barn som är *bosatta* i landet skolplikt. Ett krav på att personen skall vara bosatt, det vill säga vara folkbokförd i landet, finns således för att skolplikten skall gälla. Kravet på att vara bosatt nämns dock inte när rättigheten beskrivs i SkoL 1 kap. 2 § eller i RF 1 kap. 2 §. Övriga kriterier för att få ta del av rättigheten nämns ej.

Vad rättigheten skall innehålla är inte tydligt angivet i lag men vad som är klart är att undervisningen skall vara gratis, vara av god kvalitet och att ingen får diskrimineras. För att rättigheten skall gå att utkräva är budgetanslag naturligtvis en förutsättning. Kommunerna får så kallad ”skolpeng” för varje elev de har i sin skolverksamhet. Gömda barn genererar dock ingen skolpeng. Om kommunerna tar emot gömda barn i skolan får de således själva stå för kostnaderna.

Vissa beslut i skolan, men långt ifrån alla, går att överklaga till Skolväsendets överklagandenämnd. Statlig tillsyn och kontroll sker från Statens skolverk och skolinspektionen. Skolinspektionen granskar bland annat enskilda elevers rätt till särskilt stöd och om de finner brister kan skolinspektionen ställa krav på förändring eller lämna förslag på åtgärder. Friskolor kan även mista sitt tillstånd eller sin rätt till bidrag om rättelse inte vidtas.⁷⁶

Som nämnt är rätten till utbildningen uppbyggd på ett något annorlunda sätt jämfört med andra rättigheter. Utbildning är både en rättighet och en skyldighet för barn, då skolplikt gäller. Denna dubbelkonstruktion visar hur viktig utbildningen anses vara i Sverige.

3.5 Rättighetens innebörd

Exakt vad rätten till utbildning innebär är något oklart i lagstiftningen. Det är tydligt att rätten till utbildning enligt Barnkonventionen innebär att grundutbildning skall vara obligatorisk och

⁷⁶ <http://www.skolinspektionen.se/sv/Tillsyn/2010-10-04>

kostnadsfri för alla. Ingen konvention uppger vilka ämnen eller kurser utbildningen skall innehålla,⁷⁷ men utbildningen skall enligt artikel 29 i Barnkonventionen syfta till att *”utveckla barnets möjligheter; utveckla respekt för de mänskliga rättigheterna; utveckla respekt för barnets föräldrar, barnets egen kulturella identitet och för kulturer som skiljer sig från barnets egen; förbereda barnet för ett ansvarsfullt liv i ett fritt samhälle i en anda av förståelse, fred, tolerans, jämlikhet mellan könen och vänskap mellan alla folk, etniska, nationella och religiösa grupper och personer som tillhör urbefolkningar samt att utveckla respekt för naturmiljön”*.⁷⁸

Även vad rätten till utbildning innebär enligt svensk lagstiftning är något otydligt, men det grundläggande är att varje skolform skall vara likvärdig i hela landet och att utbildningen skall vara av god kvalitet och lägga grunden för fortsatt lärande. Ett annat område som ofta lyfts fram är rätten att inte bli diskriminerad i skolan. I övrigt hänvisas framför allt till Barnkonventionen. Staten kan bryta mot rätten till utbildning antingen genom direkt handlande eller genom underlåtenhet att handla. Direkt handlande kan till exempel vara om staten använder sig av en läroplan som inte överensstämmer med fastställda studiemål och underlåtenhet att handla kan till exempel vara om staten tillåter diskriminering i undervisningen.⁷⁹

Sammanfattningsvis kan sägas att rättigheten handlar både om att få gå i skolan och om att få vara i en trygg och stimulerande miljö som uppmuntrar till lärande.⁸⁰ Staternas viktigaste uppgift och skyldighet är således att se till att skolan är åtkomlig för alla barn, utan diskriminering.⁸¹

För att återkoppla till Gustafssons indikatorer kan vi nu kort besvara frågorna med fokusering på såväl nationell som internationell rätt.

1. Är förmånen formulerad som en individuell rättighet, eller är det frågan om en generell reglering?

Svar: Rätten till utbildning är en generell rättighet anpassat för gruppen *barn*.

⁷⁷ Gunner s. 50

⁷⁸ http://www.humanrights.gov.se/extra/pod/?id=24&module_instance=3&action=pod_show 2010-09-06

⁷⁹ Hulting s. 15

⁸⁰ <http://www.rb.se/vartarbete/internationellt/skolautbildning/Pages/default.aspx> 2010-05-07 2010-09-06

⁸¹ Gunner s. 50

2. Är förutsättningarna (kriterierna) för att erhålla förmånen angivna i lag?

Svar: Ja, i svensk lagstiftning finns idag ett bosättningskrav. Internationellt finns inga kriterier.

3. Är förmånens innehåll angivet i lag?

Svar: Inga tydliga uppgifter om förmånens exakta innehåll finns angivet i lag, varken i svensk eller i internationell lagstiftning.

4. Är förmånen beroende av budgetanslag?

Svar: Ja.

5. Föreligger överklagningsrätt?

Svar: I svensk lagstiftning finns en liten möjlighet att överklaga vissa beslut hos skolväsendets överklagandenämnd. Internationellt sett är Europadomstolen den enda vägen.

6. Finns i lagen angivet former för statlig tillsyn och kontroll?

Svar: Ja, i svensk lagstiftning finns flera bestämmelser om statens skolverks och skolinspektionens tillsyn och kontroll över skolan. Internationellt sker tillsyn och kontroll genom kommittéer och råd.

7. Finns i lagen angivna sanktionsmöjligheter gentemot myndigheter för utkrävande av individuella rättigheter?

Svar: Ja, vissa möjligheter till sanktioner finns både i den svenska och i den internationella rätten.

Med utgångspunkt hos Gustafsson, som hänvisar bland annat till Hohfeld, kan ännu en diskussion föras kring rättighetens karaktär. Hohfeld presenterar fyra begrepp vilka ställs emot varandra i ett rättighetsschema. Begreppen med en kort beskrivning följer:

Krav - Plikt
Frihet - Icke-krav

Att begreppen korrelerar innebär att förekomsten av ett krav hos ett rättssubjekt per automatik innebär en motsvarande plikt hos ett annat. På samma sätt följer att ett rättssubjekts frihet innebär ett motsvarande icke-krav för ett annat.⁸²

⁸² Gustafsson s. 220 ff

Lagstiftaren har gällande utbildning valt att skapa en reglering som både innehåller krav och plikt, om än kopplat till olika rättssubjekt. Individen (barnet) har tilldelats en rätt till utbildning, individen har alltså ett *krav* på det allmänna. Individens krav motsvaras av en *plikt* hos det allmänna att tillhandahålla utbildning. Genom en form av ”dubbel” reglering tillskrivs däremot även individen en *plikt* i förhållande till utbildningen, nämligen skolplikt. Det allmänna har således ett *krav* på individen att denna fullföljer obligatorisk skolgång.

Rätten till utbildning är, som vi tidigare konstaterat, att anse som en social rättighet. För att ytterligare försöka karaktärisera rätten till utbildning kan till sist Westerhälls tre rättighetstyper användas. Westerhäll talar om *legala rättigheter*, *kvasi-rättigheter* och *målorienterade rättigheter*. Legala rättigheter kan beskrivas som krav individen kan ställa på det allmänna, med möjligheter till överklagande och förutsebarhet i tillämpningen. Kvasi-rättigheter är ofta uttryckta som en skyldighet för det allmänna snarare än ett individens krav. I viss mån är de beroende av resurser och de saknar ofta möjligheter till prövning i domstol. De målorienterade rättigheterna saknar preciserade bestämmelser för genomförandet och några rättsliga sanktioner för individen finns oftast inte tillgängliga.⁸³ Frågan är hur rätten till utbildning passar in i ovan nämnda beskrivning. Vi kan konstatera att individen har ett krav på det allmänna, vilket i sin tur har en plikt att inrätta utbildningsmöjligheter. Det finns däremot inga klara eller entydiga överklagningsmöjligheter för den händelse en individ inte skulle få sin rättighet tillgodosedd. Överklagan enligt SkoL är endast möjligt i få typer av beslut och klagan genom EKMR är begränsad av kravet på ett föregående uttömmande av prövning i nationella domstolar. Rör det sig därför om en legal eller en kvasi-rättighet? Det kommer som redogjorts för ovan förmodligen finnas skillnader i regleringen mellan olika grupper av barn. Vi ställer oss frågan huruvida detta kommer att medföra att rättigheten är olika stark för olika rättssubjekt.

⁸³Gustafsson s. 233

4. Gömda barns rätt till utbildning i Sverige

4.1 Hur ser rättigheten för de gömda ut idag?

FN:s barnrättskommitté har kritiserat Sverige för att gömda barn inte ges rätt till utbildning.⁸⁴

FN menar att fokus måste ligga på barnets bästa och på att se rättigheten ur barnets perspektiv.⁸⁵

Dagens reglering i Sverige innebär att barn som ansöker om uppehållstillstånd har samma rätt till utbildning i landet som svenska barn. Rätten upphör dock efter ett avslagsbeslut.⁸⁶ Idag finns det skolor som tar emot gömda barn och det får de göra. Lagstiftningen innebär dock ingen skyldighet för kommuner att erbjuda utbildning till gömda barn. I en undersökning gjord av skolverket svarar 6 % av alla kommuner att de har gömda barn i sina skolor och 37 % att de inte vet om de har gömda barn i sina skolor.⁸⁷

4.1.1 Underrättelseskyldighet och uppgiftsskyldighet

I utlänningsförordningen 7 kap. finns regler gällande underrättelseskyldighet. Enligt 1 § är Skatteverket, arbetsförmedlingen, socialnämnden och skolstyrelser skyldiga att lämna uppgifter om en utlännings fullständiga namn, födelsedatum, medborgarskap och bostadsadress i landet till polisen, om de får kontakt med en utlänning som inte har sökt uppehållstillstånd i Sverige. Detta innebär således att om ett gömt barn vill gå i skola i Sverige är skolan skyldig att meddela polisen att barnet haft kontakt med skolan samt lämna de uppgifter de har om bostad, namn, födelsedatum och medborgarskap.

Enligt UtL 17 kap. är socialnämnden vidare skyldig att lämna uppgifter om en utlännings personliga förhållanden till bland annat polismyndigheten och Migrationsverket om de begär det och om uppgifterna behövs för att avgöra ett ärende om uppehållstillstånd.

Det kan vidare vara av vikt att känna till att socialtjänsten, som lyder under socialnämnden, är det yttersta skyddsnätet för landets invånare. Socialtjänstens uppgifter regleras i Socialtjänstlagen (2001:453), SoL, och socialtjänstens mål är enligt 1 kap. 1 § att främja människors ekonomiska och sociala trygghet. Enligt lagens 14 kap. 1 § *bör* var och en som får

⁸⁴ SOU 2007:34 s. 16

⁸⁵ *ibid.* s. 16

⁸⁶ Grundskoleförordningen (1994:1194) 6 kap. 2 § 2 st.

⁸⁷ Skolverket, *Rätten till utbildning* s. 43

kännedom om något som kan innebära att socialnämnden behöver ingripa för att skydda ett barn anmäla detta till socialnämnden. Enligt samma paragraf *skall* alla myndigheter vars verksamhet berör barn och unga anmäla till socialnämnden om de i sin verksamhet får reda på något som kan innebära att socialnämnden behöver ingripa till ett barns skydd anmäla detta till socialnämnden.

Sekretessen för skolan regleras i lagen (2009:400) om offentlighet och sekretess, OSL, 23 kap. Sekretess innebär att uppgifter inte får röjas, såväl muntliga som skriftliga uppgifter. Sekretess gäller enligt 2 § i förskola, grundskola, gymnasieskola, särskola, specialskola och sameskola. Bestämmelserna i OSL 2 § gäller både eleven och dennes närstående. Det finns en skillnad på så kallad stark sekretess och svag sekretess. Stark sekretess är när uppgifter inte får röjas om det inte står klart att uppgiften kan röjas utan att den enskilde eller någon närstående till denne lider men. Uppgifter om en elevs personliga förhållanden som hänför sig till psykologisk undersökning eller möte med kurator eller psykolog har stark sekretess. Svag sekretess innebär att sekretess råder endast om det kan antas att den enskilde lider men om uppgiften röjs. Svag sekretess råder i skolans elevvårdande verksamhet i övrigt.

För socialtjänsten regleras sekretessen i OSL 26 kap. Även där råder stark sekretess gällande personliga förhållanden, enligt 1 §.

När någon begär ut en uppgift om en elev måste en menbedömning således alltid göras. När denna bedömning görs skall ställning tas till hur det kan upplevas av eleven och av dennes närstående att uppgifterna utlämnas.⁸⁸ Samtycke kan dock lämnas av eleven och då bryts sekretessen. Enligt 10 kap. 27 § finns även ett undantag i en generalklausul. Paragrafen uppger att en uppgift får, trots sekretess, lämnas ut till en myndighet om det är uppenbart att intresset av att uppgiften utlämnas är av större vikt än sekretessen. Sekretessbestämmelserna hindrar inte heller att uppgifter lämnas till en annan myndighet om uppgiftsskyldighet följer av lag eller förordning.

4.2 Gömda barns rätt till utbildning i Sverige i framtiden

I mars 2010 kom propositionen⁸⁹ om en ny skollag och i juli 2011 träder den nya lagen⁹⁰ i kraft. Den nya skollagens huvudsyfte är att skapa en enklare och tydligare struktur samt att

⁸⁸ Skolverket: Offentlighets- och sekretesslagen: <http://www.skolverket.se/sb/d/2497/a/15284> 2010-09-21

⁸⁹ Prop. 2009/10:165

vara gemensam för alla skol- och verksamhetsformer och för alla huvudmän.⁹¹ Den nya lagen innehåller inga förändringar gällande rätten till utbildning för gömda barn. I nuläget skall rätten till utbildning således inte gälla för barn som håller sig undan ett verkställighetsbeslut. Det betonas däremot att möjligheten för kommuner att ta emot dessa barn i sin verksamhet finns.⁹² I dagsläget framarbetas dock ett lagförslag, gällande bland annat rätten för gömda barn att gå i skolan. När det gäller rätten till utbildning har två utredningar, SOU 2007:34 och SOU 2010:5, arbetats fram och varit på remiss. SOU 2007:34 berör rätten till skolgång för barn som skall avvisas, men i betänkandet undantogs flera grupper från förslaget. Exempelvis omfattas inte barn som kommit till Sverige utan att ansöka om uppehållstillstånd. När utredningen var på remiss lämnades kritik från flera remissinstanser för att vissa grupper inte omfattades av förslaget.⁹³ Även kritik från FN lämnades från FN:s barnrättskommitté i en rapport 2009.⁹⁴ Rapporten var ett svar på Sveriges fjärde periodiska rapport till FN:s kommitté för barnets rättigheter.⁹⁵ Efter rapporten 2007 fick Sverige således kritik bland annat eftersom Barnkonventionen säger att *alla* barn skall ha rätt till utbildning, utan undantag. En ny utredning, gällande hur de områden Sverige fått kritik på skulle kunna rättas till, inleddes: SOU 2010:5.

I betänkandet SOU 2010:5 var uppdraget således att komplettera SOU 2007:34 bland annat genom att utöka målgruppen.⁹⁶ Den nyare utredningen har för avsikt att leda till en lag som bättre överensstämmer med Barnkonventionens bestämmelser samt med skollagens formulering om allas rätt till utbildning.⁹⁷

Rätten till utbildning för berörda grupper skall, enligt SOU 2010:5, inte innebära en skolplikt. Den skall dock ge möjligheter till utbildning för barn och ungdomar som befinner sig i Sverige, utom de som är på tillfälligt besök. Rättigheten föreslås alltså gälla alla barn, således även om uppehållstillstånd saknas, dock inte de barn som endast är på tillfälligt besök i landet. Ersättningssystemet är tänkt att förändras så kommunerna får statlig ersättning för de gömda

⁹⁰ Nya skollagen (2010:800)

⁹¹ Prop.2009/10:165 s. 1

⁹² Ds. 2009:25 s. 705

⁹³ Motion 2008/09:Sf338 Gömda barns rätt att gå i skola

⁹⁴ <http://www.unicef.se/barnkonventionen/fn-s-barnrattskommitté/sveriges-rapportering-till-fn-s-barnrattskommitté/barnrattskommittens-kritik-mot-sverige> 2010-09-20

⁹⁵ Sveriges fjärde periodiska rapport till FN:s kommitté för barnets rättigheter om barnkonventionens genomförande under 2002-2007: <http://www.scribd.com/doc/34054766/Sveriges-fjarde-periodiska-rapport-till-FN-s-barnrattskommitté-2007#page10> 2010-09-20

⁹⁶ SOU 2010:5 s. 9

⁹⁷ *ibid* s. 11

barn de har i skolan i form av ett schablonbelopp. Någon proposition från regeringen gällande SOU 2010:5 har ännu inte lämnats, varför det är oklart huruvida förslagen i utredningen kommer bli verklighet eller ej.

4.2.1 Underrättelseskyldighet och uppgiftsskyldighet

Ännu ett förslag till förändring i lagen är att skolans och socialnämndens nuvarande skyldighet att anmäla kontakt med gömda barn till polisen är tänkt att upphöra, det vill säga underrättelseskyldigheten för dessa myndigheter skall tas bort. Idag finns, som nämnt, i utlänningsförordningen 7 kap. 1 § regler om att underrättelse skall ske till polismyndigheten när en utlänning som ej har eller har sökt uppehållstillstånd för första gången skrivs in på skolan. Uppgifter som då skall röjas är namn, bostadsadress, födelsedatum och medborgarskap. Förslaget till att förändra denna skyldighet motiveras i betänkandet på följande sätt:

”Att i lag införa en rätt till skolgång m.m. även för de barn som vistas i landet utan tillstånd och samtidigt ålägga dem som tar emot dessa barn att underrätta polismyndigheten om att de deltar i verksamheten medför en avsevärd risk för att barnen och deras föräldrar inte kommer att våga göra anspråk på rättigheten. En bibehållen (eller utvidgad) underrättelseskyldighet på skolområdet kan alltså komma att motverka syftet med den föreslagna reformen.”⁹⁸

I utredningen betonas även att en förändring skulle öka skolpersonalens möjligheter att skapa en relation till barnen, baserad på tillit och förtroende.⁹⁹ Detta är något som anses mycket viktigt i förhållande till utsatta grupper såsom gömda barn.

4.2.2 Remissutlåtanden

Betänkandet 2010:5 var under våren 2010 på remiss. 99 remissinstanser var ombedda att avge yttranden. Nedan följer en sammanfattning av de för vår studie mest centrala remissvaren.¹⁰⁰

⁹⁸ SOU 2010:5 s. 96

⁹⁹ ibid. s. 96

¹⁰⁰ Remissvaren fick vi tillgång till genom att kontakta Anders Widholm på utbildningsdepartementet

4.2.2.1 Ombudsmän

Justitieombudsmannen (JO) poängterar att olika intressen ställs emot varandra när det gäller skolgång för gömda barn. Barnens intresse av tillgång till utbildning kolliderar med bland annat principerna för sekretess- och utlänningslagstiftning. JO anser att skolornas underrättelseskyldighet och uppgiftsskyldighet bör regleras annorlunda än vad som föreslås i utredningen, men i övrigt har JO inga kommentarer att lämna på utredningen.¹⁰¹

Barnombudsmannen (BO) tillstyrker i huvudsak utredningens förslag. Att barn idag undantas från rätten till utbildning är en diskriminering som inte är förenlig med Barnkonventionen. BO delar inte utredningens uppfattning om att uppgiftsskyldigheten för socialnämnden enligt UtIL 17 kap. 1 § bör vara oförändrad. Det kan leda till att missförhållanden inte anmäls till socialnämnden på grund av oro att verkställande myndighet skall få reda på var barnet och familjen befinner sig. BO menar vidare att skola och förskola bör vara frizoner för barnen, där poliser inte får komma och hämta dem för verkställighet av avvísings- eller utvisningsbeslut. Att så idag sällan sker är inte ett tillräckligt skydd eftersom endast vetskapen om att polisen har rätt att hämta barn i skolan kan bidra till att föräldrar inte vågar sätta sina barn i skolan.¹⁰²

Diskrimineringsombudsmannen (DO) ställer sig positiv till förslaget. DO menar dock att ingen begränsning alls bör göras, gällande vilka som innefattas i gruppen barn. Alla barn som befinner sig i landet skall ha rätt till utbildning enligt Barnkonventionen, menar DO. Detta innefattar även de som tillfälligt är på besök. DO anser dock att det inte är troligt att föräldrar till dessa barn kräver skolgång under den kortare period de befinner sig i landet. DO ställer sig positiv till att gömda barn inte skall omfattas av skolplikt men anser att de barn som är asylsökande bör ha skolplikt då dessa inte behöver vara rädda att bli upptäckta av verkställande myndigheter. DO menar vidare att skolor och förskolor bör vara frizoner där polisen inte får komma och hämta barn i syfte att verkställa avvísings- eller utvisningsbeslut.¹⁰³

4.2.2.2 Statliga myndigheter

Migrationsverket lämnar flera synpunkter och menar bland annat att de har svårt att se hur betänkandet är förenligt med gällande asyl- och migrationspolitik. Verket menar att genom

¹⁰¹ Remissyttrande över betänkandet Skolgång för alla barn, SOU 2010:5, från Justitieombudsmannen

¹⁰² Remissyttrande över betänkandet Skolgång för alla barn, SOU 2010:5, från Barnombudsmannen

¹⁰³ Remissyttrande över betänkandet Skolgång för alla barn, SOU 2010:5, från Diskrimineringsombudsmannen

förslaget urholkas innebörden i UtIL 2 kap. Vidare menar de att förslaget leder till att vi förmedlar dubbla budskap till de gömda. Å ena sidan har de inte rätt att vistas i landet men å andra sidan har de rätt att få utbildning. Detta främjar inte legitimiteten i migrationssystemet. Vidare anser verket inte att underrättelseskyldigheten enligt utlänningsförordningen 7 kap. 1 § bör tas bort eftersom det kan leda till att den inre utlänningskontrollen försvåras.¹⁰⁴

Socialstyrelsen är i stora drag nöjd med betänkandet. De avstyrker dock förslaget om att uppgiftsskyldigheten skall gälla oförändrat för socialnämnden. Socialstyrelsen anser att den frågan bör utredas ytterligare. Vidare anser de att frågan om hur kunskapen om rätten till utbildning för de berörda målgrupperna sprids, inte har tagits upp tillräckligt i utredningen. Det måste finnas ett uttryckligt ansvar för att information om rättigheten sprids menar Socialstyrelsen.¹⁰⁵

Kammarrätten i Stockholm tillstyrker det i betänkandet presenterade förslaget men vill poängtera vikten av att barn inte blir medel för att erhålla uppehållstillstånd i landet. Att barn till exempel fått en anknytning till Sverige genom sin skolgång skall inte påverka utgången för huruvida uppehållstillstånd skall lämnas eller ej, menar Kammarrätten.¹⁰⁶

Rikspolisstyrelsen poängterar att det handlar om att väga barnets bästa mot samhällets behov av att kontrollera vilka som befinner sig i landet. Med en rimlig avvägning mellan dessa två intressen menar Rikspolisstyrelsen att huvudregeln bör vara att endast de med rätt att befinna sig i landet skall ha rätt till utbildning. Rikspolisstyrelsen menar att det finns en motsättning i att låta personer som inte har tillstånd att vara i landet får rätt att gå i skolan. De är dessutom tveksamma till om förslaget i praktiken skulle leda till att fler barn går i skolan eftersom de tror att rädslan hos föräldrar att bli upptäckta kommer vara för stor för att de skall våga lämna sina barn till en skola. Slutligen anser Rikspolisstyrelsen att det bör övervägas att utvidga uppgiftsskyldigheten enligt 17 kap. 1 § UtIL.¹⁰⁷

Skolverket håller i huvudsak med om utredningens förslag. De poängterar dock att det ur ett rättssäkerhetsperspektiv är viktigt att det fastställs vid vilken tidpunkt rätten till utbildning inträder. Skolverket menar också att tydlig information om rättigheten måste komma de

¹⁰⁴ Remissyttrande över betänkandet Skolgång för alla barn, SOU 2010:5, från Migrationsverket

¹⁰⁵ Remissyttrande över betänkandet Skolgång för alla barn, SOU 2010:5, från Socialstyrelsen

¹⁰⁶ Remissyttrande över betänkandet Skolgång för alla barn, SOU 2010:5, från Kammarrätten i Stockholm

¹⁰⁷ Remissyttrande över betänkandet Skolgång för alla barn, SOU 2010:5, från Rikspolisstyrelsen

aktuella barnen tillhanda. Förslag lämnas från Skolverket om att information kan lämnas genom kommunernas webbsidor och via frivilligorganisationer, samfund och andra som kommer i kontakt med de gömda barnen.¹⁰⁸

Skolinspektionen ställer sig positiva till utredningen. De poängterar dock att det är viktigt att utformandet av rättigheterna är uttryckta mycket tydligt för att tillsynen skall kunna ske på ett effektivt sätt. Det måste till exempel vara tydligt att undervisningen skall bedrivas med hänsyn till varje enskild individ, vilket innebär att det skall finnas samma stödinsatser för gömda barn som för barn som vistas i landet med tillstånd. Det får enligt *Skolinspektionen* inte finnas möjlighet att tolka detta på något annat sätt. Vidare anser *Skolinspektionen* att det måste finnas tydliga rutiner för hur sekretessuppgifter hanteras på skolorna.¹⁰⁹

Skolväsendets överklagandenämnd, *Domstolsverket* och *Säkerhetspolisen* har inte några synpunkter på betänkandet¹¹⁰ och *Ungdomsstyrelsen* ställer sig positiv till utredningens förslag och vill inte lämna några ytterligare kommentarer.¹¹¹

4.2.2.3 Kommuner

Stockholms kommun är positiv till utredningen och anser att den ökar livskvaliteten för den berörda gruppen. Kommunen anser dock att socialnämndens uppgiftsskyldighet enligt 17 kap. 1 § UtIL kan leda till minskat förtroende för socialtjänsten.¹¹²

Göteborgs stad ställer sig i stort positiva till förslaget men är negativa bland annat till förslaget om att kommunen skall stå för ansökan om ersättning för barn och elever i fristående skolor och enskild verksamhet. Göteborgs stad menar i stället att varje huvudman bör ansvara för sin egen ansökan.¹¹³

Malmö kommun ställer sig överlag bakom utredningen.¹¹⁴

¹⁰⁸ Remissyttrande över betänkandet Skolgång för alla barn, SOU 2010:5, från Skolverket

¹⁰⁹ Remissyttrande över betänkandet Skolgång för alla barn, SOU 2010:5, från Skolinspektionen

¹¹⁰ Remissyttranden över betänkandet Skolgång för alla barn, SOU 2010:5, från Skolväsendets överklagandenämnd, Domstolsverket och Säkerhetspolisen

¹¹¹ Remissyttrande över betänkandet Skolgång för alla barn, SOU 2010:5, från Skolstyrelsen

¹¹² Remissyttrande över betänkandet Skolgång för alla barn, SOU 2010:5, från Stockholms kommun

¹¹³ Remissyttrande över betänkandet Skolgång för alla barn, SOU 2010:5, från Göteborgs stad

¹¹⁴ Remissyttrande över betänkandet Skolgång för alla barn, SOU 2010:5, från Malmö kommun

4.2.2.4 Frivilligorganisationer, intresseorganisationer och samfund

Friskolornas Riksförbund anser att SOU 2010:5 förbättrats på de områden där riksförbundet hade framfört kritik på SOU 2007:34 och ställer sig därför bakom förslagen i betänkandet.¹¹⁵

Lärarnas Riksförbund anser att det måste utformas allmänna råd om hur sekretesslagstiftningen skall tillämpas på området. Förbundet menar att det måste stå klart att lärare har rätt att tåga om var ett gömt barn befinner sig. Även råd kring hur praktiska och etiska problem skall hanteras behövs, enligt Lärarnas riksförbund. Förbundet föreslår att Skolverket ger ut allmänna råd kring detta.¹¹⁶

Förbundet Barnens Rätt I Samhället (BRIS) är positiva till utredningens innehåll. BRIS menar dock att ingen gränsdragning mellan när barn har rätt till utbildning eller inte får göras enligt Barnkonventionen. Den gräns som föreslås i utredningen, att personen skall ha befunnit sig i landet i tre-fyra månader, anser BRIS således inte överensstämmer med Barnkonventionens innebörd. Vidare anser BRIS att skolan måste vara en frizon och att poliser därför inte skall kunna hämta barn där för att verkställa avvisnings- eller utvisningsbeslut. Förbundet poängterar att det är viktigt att skolan är en plats där barnen kan känna sig trygga. Vidare kritiserar BRIS resonemanget i utredningen gällande att 17 kap. 1 § i UtIL inte behöver tas bort, med hänsyn till barnets bästa. BRIS anser att bestämmelsen behöver tas bort.¹¹⁷

Rådgivningsbyrån för asylsökande och flyktingar, Caritas och Sveriges Kristna Råd har tillsammans inkommit med yttrande på betänkandet. Organisationerna är positiva till att målgruppen utvidgas, men anser dels att uppgiftsskyldigheten för socialnämnden bör tas bort och dels att skolan bör vara en frizon där poliser ej får hämta barn. Vidare uppmanar de tre organisationerna även regering och riksdag att ytterligare se över sekretesslagstiftningen på området.¹¹⁸

Rädda Barnen (RB), ser mycket positivt på utredningens förslag. RB anser dock att det måste finnas tydligare uppgifter kring hur informationen om rättigheter kommer ut till de berörda parterna. För att säkerställa att barnen får reell rätt till utbildning måste informationen nå ut.

¹¹⁵ Remissyttrande över betänkandet Skolgång för alla barn, SOU 2010:5, från Friskolornas riksförbund

¹¹⁶ Remissyttrande över betänkandet Skolgång för alla barn, SOU 2010:5, från Lärarnas Riksförbund

¹¹⁷ Remissyttrande över betänkandet Skolgång för alla barn, SOU 2010:5, från Förbundet BRIS

¹¹⁸ Remissyttrande över betänkandet Skolgång för alla barn, SOU 2010:5, från Rådgivningsbyrån för asylsökande och flyktingar, Caritas och Sveriges Kristna Råd

Vidare delar RB inte utredningens uppfattning om att socialnämndens uppgiftsskyldighet enligt 17 kap. 1 § UtIL skall finnas kvar eftersom det kan leda till att missförhållanden inte anmäls till socialtjänsten i enlighet med SoL 14 kap. 1 §. Organisationen menar även att frågan om skolplikten bör utredas för samtliga barn eftersom utbildningen skall finnas till på lika villkor för alla. Frågan gällande hur de berörda barnen skall informeras om sina rättigheter menar RB inte kan lämnas öppen utan det måste fastställas hur informationen skall gå till. Slutligen menar RB att skolan måste vara en frizon där poliser inte får hämta barnen och sekretesslagstiftningen på området måste bli tydligare.¹¹⁹

Svenska kyrkan anser att alla barn skall omfattas av skolplikten, även de barn som inte har uppehållstillstånd. Vidare känner Svenska kyrkan sig inte tillfreds med det faktum att polisen kommer att kunna vända sig till socialnämnden för inre utlänningskontroll, på grund av socialnämndens uppgiftsskyldighet.¹²⁰

Sveriges kommuner och landsting (SKL) är positiva till utredningen i stort men delar inte uppfattningen om ersättning till kommunerna. SKL anser att de schablonersättningar som föreslagits inte stämmer överens med de faktiska kostnader som kommer att uppstå. Förbundet anser att reformen måste finansieras helt av staten.¹²¹

United Nations Children's Fund (UNICEF) välkomnar förslaget men anser att några påpekanden bör göras. Inledningsvis är UNICEF tveksamma till slutsatsen om att skolplikt inte skall införas. Om skolplikt inte införas även för denna grupp kommer rättigheten inte vara lika för alla barn, menar de. Vidare anser UNICEF att skolor måste vara frizoner dit poliser inte får komma för att hämta barn. UNICEF delar slutligen inte utredningens uppfattning om att uppgiftsskyldigheten enligt 17 kap. 1 § UtIL skall finnas kvar för socialnämnden eftersom de anser att det kan leda till att skolpersonal undviker att anmäla missförhållanden för ett barn till socialnämnden av rädsla att familjen skall bli hittad.¹²²

Flyktinggruppernas och Asylkommittéernas Riksråd (FARR) är i stort mycket positiva till förslagen i utredningen. FARR menar dock att uppgiftsskyldigheten bör tas bort för socialnämnden eftersom det annars kan leda till att missförhållanden för de aktuella barnen

¹¹⁹ Remissyttrande över betänkandet Skolgång för alla barn, SOU 2010:5, från Rädda Barnen

¹²⁰ Remissyttrande över betänkandet Skolgång för alla barn, SOU 2010:5, från Svenska kyrkan

¹²¹ Remissyttrande över betänkandet Skolgång för alla barn, SOU 2010:5, från Sveriges kommuner och landsting

¹²² Remissyttrande över betänkandet Skolgång för alla barn, SOU 2010:5, från UNICEF

inte anmäls tills socialnämnden. FARR menar även att och ansvaret för hur information om rättigheten sprids måste bli tydligare. Kommunerna bör enligt FARR ha en informationsplikt och en skyldighet att anvisa barn till skolan när de får kontakt med ett barn. FARR föreslår att uppgiftsskyldigheten skall ändras till att socialnämnden endast skall vara skyldiga att lämna uppgifter när det gäller att avgöra ett ärende om uppehållstillstånd och inte när det gäller att verkställa avvisnings- eller utvisningsbeslut.¹²³

Svenska Röda Korset är positiva till förslaget men anser bland annat att det finns starka skäl att införa skolplikt för i vart fall asylsökande barn. Vidare anser Röda Korset att kommunerna måste ha en tydlig skyldighet att informera om rättigheten samt att skolan skall utgöra frizoner.¹²⁴

4.2.2.5 Sammanfattning av remissutlåtanden

De allra flesta remissinstanserna är mycket positiva till betänkandet. Endast Migrationsverket och Rikspolisstyrelsen är negativa till förslaget eftersom de anser att rätt till utbildning för personer som inte har rätt att vara i landet sänder ut dubbla signaler. Många har flera synpunkter på utredningen, även om de överlag tycker att den är bra. Några vanliga kommentarer var:

- Att skolan bör vara en frizon där poliser inte skall få hämta barn för att verkställa avvisnings- eller utvisningsbeslut.
- Att uppgiftsskyldigheten enligt 17 kap. 1 § UtIL bör tas bort för socialnämnden.
- Att sekretessreglerna på området bör bli tydligare.
- Att det bör bli tydligare vem som har ansvaret för att sprida informationen om rättigheten.
- Att skolplikt bör införas för asylsökande barn.

Remissvaren visar tydligt att det finns en motsättning mellan gömda barns utbildning och svensk sekretess- och utlänningslagstiftning. En stor del av remissinstanserna anser att barns intresse av utbildning bör ha företräde i denna konflikt. Denna åsikt företräds främst av instanser vars roll är att värna sociala värden och barns rättigheter. Att Migrationsverket och

¹²³ Remissyttrande över betänkandet Skolgång för alla barn, SOU 2010:5, från Flyktinggruppernas och Asylkommittéernas Riksråd

¹²⁴ Remissyttrande över betänkandet Skolgång för alla barn, SOU 2010:5, från Svenska Röda Korset

Rikspolisstyrelsen företräder ett annat synsätt är naturligt med tanke på den roll dessa myndigheter har. De två instanserna ser vikten av ett upprätthållande av den utlänningsrättsliga ordning som idag styr vem som har rätt att ta del av Sveriges välfärd.

5. Intervjuer

5.1 Sammanställning av intervjuer med rektorer

Nedan följer en sammanställning av de intervjuer vi gjort med rektorer i fyra grundskolor i Göteborg. Sammanställningen följer de teman vi utgått ifrån under intervjuerna. För en läsning av hela intervjuerna hänvisar vi till bilaga 2.

5.1.1 Tema 1: Verkligheten

Samtliga av de skolor vi besökt i studiens syfte har eller har tidigare haft gömda barn i sin verksamhet. Ingen av skolorna har någon handlingsplan för hur man hanterar gömda barn i skolan, utan samtliga säger att de gömda barnen behandlas som alla andra barn på skolan. Övrig personal på skolan uppges få den information de behöver i sin roll i förhållande till barnet. En av rektorerna påpekar att klassföreståndaren har större insikt i situationen än övrig personal på skolan.

Samtliga rektorer tycker att gömda barn har rätt till utbildning och de använder sig i första hand av Barnkonventionen som stöd för att ge gömda barn rätt till utbildning. Hälften av rektorerna anser att lagstiftningen idag fungerar bra och är tillräckligt tydlig. Denna hälft ser inte heller några problem med lagstiftningen som den ser ut idag. Den andra hälften anser dock att svensk lagstiftning inte överensstämmer med Barnkonventionen, vilket de ser som ett problem. De uttrycker också att det medför otydlighet gällande skolans ansvar. En av rektorerna menar att skolan bör ha ett större ansvar för att uppfylla rätten till utbildning även för de gömda barnen.

5.1.2 Tema 2: Framtiden

Gällande SOU 2010:5 är alla rektorerna positivt inställda. Samtliga påpekar att det är bra att de gömda barnen får en konkretiserad rätt till utbildning. Två av rektorerna nämner den ekonomiska ersättningen som en positiv förändring, men åsikten att ersättningen har en underordnad betydelse uttrycks också. Två av rektorerna hade gärna sett en förändring av polisens möjligheter att hämta gömda barn i skolan. De anser att skolan skall vara en frizon. I övrigt tror de att SOU 2010:5 leder till tillräckliga förändringar om förslaget går igenom i sin helhet.

5.1.3 Tema 3: Rättssäkerheten

Majoriteten av rektorerna behandlar alla gömda barn på samma sätt. De behandlas även på samma sätt som andra barn i skolan. En av rektorerna berättar att en individuell bedömning görs i samarbete med föräldrar och eventuell kontaktperson när det gäller gömda barn. En av rektorerna anser att även gömda barn bör ha skolplikt. Övriga rektorer ser en svårighet i att påföra de gömda barnen skolplikt och anser att en rätt till utbildning är tillräckligt.

5.2 Sammanställning av intervju, Rosengrenska

Trots att Rosengrenska/RK främst fokuserar på sjukvård till gömda, blev det under intervjun tydligt att det finns många anknytningspunkter till andra områden som inte går att bortse från, såsom exempelvis utbildning. Genom arbetet med gömda har erfarenhet och kunskaper vuxit fram hos Rosengrenska även rörande dessa andra områden.

Till att börja med kan vi konstatera att det i Rosengrenskas mening finns stora brister i dagens skollagstiftning. Liksom rektorerna ser de hur Skoll inte överensstämmer med vad som uttrycks i Barnkonventionen, trots den kritik som riktats mot Sverige från bland annat FN. Dessutom finns det enligt Rosengrenskas mening ett problem i hur tjänstemän i olika former av offentlig förvaltning inte har tillräckliga kunskaper om hur Sverige fungerar som stat. De menar att detta medför en överdriven respekt för Migrationsverkets beslut, även inom delar av förvaltningen som inte alls lyder under samma myndighet. Migrationsverkets beslut tillåts alltså påverka även inom skola och sjukvård, vilka i första hand istället bör se till sina egna lagar och etiska ramar och inte agera som Migrationsverkets förlängda arm.

Rosengrenska påpekar att samma typer av rutiner skulle kunna förekomma inom skolan som inom hälso- och sjukvården, till exempel vad gäller mottagande av personer som inte går att identifiera. Ett tillvägagångssätt är att skapa datasystem och rutiner för inskrivning av individer utan personnummer. Utbildning är i Rosengrenskas mening viktigt och för att undvika ett hårdnande samhällsklimat är det av stor betydelse att segregation undviks även i utbildningen. För individen liksom för samhället kan en sådan segregation skapa stora problem.

De psykologiska effekterna av att leva gömd är något Rosengrenska lägger stor tyngd vid. Bland annat med hänsyn till sådana effekter motsätter de sig både skolornas underrättelseskyldighet och polisens möjlighet att hämta gömda barn i skolan. Enligt

Rosengrenskas mening skall effekterna som ett sådant agerande kan ha på ett gömt barn inte underskattas. Att barnet får uppfattningen om att det genom sin skolgång är orsak till familjens utvisning är inte ovanligt enligt Rosengrenska.

De efterlyser en tydligare struktur med ansvarfördelning, kompetensutveckling och uppföljning av beslut rörande gömda barn. Det skulle i skolans värld kunna finnas något motsvarande sjukvårdens Lex Maria. Ett exempel vore att ha en ombudsman för mänskliga rättigheter i skolan.

Skolplikt för gömda barn ser Rosengrenska positivt på. Många barn är gömda i ett flertal år, kanske under hela sin barndom, och Rosengrenska poängterar betydelsen av att de gömda barnen får tillgång till utbildning. Argumentet om att dubbla signaler skickas avfärdar Rosengrenska med att det finns en mer allvarlig kollision, nämligen den mellan byråkrati och mänskliga rättigheter. I en sådan situation måste mänskliga rättigheter alltid ha företräde.

5.3 Analys av intervjuer

Nedan följer vår analys av det som framkommit under intervjuerna med rektorerna och med Rosengrenska.

5.3.1 Rektorer

Vi kan först och främst konstatera, utifrån rektorernas svar, att gömda barn går i skolan och de har ett intresse av att få sin rätt till utbildning tillgodosedd. De kommer oftare i kontakt med skolan genom kyrkan eller någon frivilligorganisation, snarare än att de själva kontaktar skolan. Samtliga av de rektorer vi talat med tycker att alla barn, även gömda, har rätt till utbildning. Denna rätt motiveras av rektorerna med att den återfinns i Barnkonventionen, men ingen av dem reflekterar kring konventionens tillämplighet. Barnkonventionen är idag varken inkorporerad eller i sin helhet transformerad till svensk lag, varför man kan ställa sig frågande till den direkta tillämpningen av konventionen. En rektors beslut om att ge eller inte ge utbildning är att anse som myndighetsutövning. Av den anledningen tycker vi att det är extra anmärkningsvärt att detta beslut verkar grundas främst på en så relativt osäker källa som Barnkonventionen, snarare än på den i Skoll angivna möjligheten att erbjuda utbildning.

Ingen av rektorerna följer dagens underrättelseskyldighet och kunskap om skyldigheten är bristfällig. Det verkar även finnas en utbredd känsla av att inte heller deras rektorskollegor

runt om i Göteborg uppfyller denna skyldighet. Att de inte uppfyller denna lagstadgade skyldighet verkar vara något rektorerna ser lätt på. De flesta verkar istället tro att de idag endast har uppgiftsskyldighet i förhållande till polisen i det fall det ställs frågor till dem. Olika syn finns dock på hur mycket skolan skall samarbeta med polisen. En av rektorerna poängterar att det inte är upp till skolan att ”gömma” barnen, endast att erbjuda utbildning. En annan rektor menar att skolan bör vara en frizon och denna rektor är beredd att gå långt för att skydda de gömda barnen. Han säger sig till och med vara beredd att underlåta att samarbeta med polisen till förmån för barnen.

Samtliga rektorer har en positiv inställning till de förändringar vi diskuterat och som föreslås i SOU 2010:5. Vi har förvånats över hur liten vikt rektorerna verkar lägga vid den ekonomiska aspekten på att ta emot gömda barn. Trots att alla ser den i SOU 2010:5 föreslagna ersättningen som en positiv förändring nämner flera av rektorerna att ekonomin inte är avgörande för huruvida gömda barn erbjuds utbildning eller inte.

Det råder delade meningar kring de av utredningen föreslagna förändringarnas tillräcklighet. Hälften av de intervjuade rektorerna menar att skolan även bör utgöra en frizon för gömda barn. Det är intressant att höra hur en av rektorerna resonerar kring vikten av detta, ur flera hänseenden. Dels nämner rektorn de gömda barnens rätt att gå i skolan utan rädsla för att bli hämtade av polis, och deras behov av en lugn och trygg miljö. Dels nämns övriga barns rätt att slippa se en kamrat bli hämtad av polis för att senare inte återvända till skolan. Samma rektor frågar sig hur en sådan händelse kan influera barns syn på vuxna, på polisen och på samhället. Denna sista aspekt hade vi inte tidigare reflekterat över, men vi anser den högst relevant i sammanhanget. Ingen av rektorerna har dock varit med om att polisen hämtat gömda barn i skolan och de hade alla uppfattningen att polisen helst undviker detta. I vår mening är det dock en skillnad mellan ett uttryckligt förbud och polisens praxis. Skillnaden ligger rimligtvis i vilken trygghet barnet och familjen kan känna inför att låta barnet befinna sig i skolan.

Något som är slående är att rektorerna idag till synes agerar mer i konformitet med det förslag som lagts fram i SOU 2010:5 än med dagens lagstiftning. Många av dem verkar omedvetna om att de idag genom sitt handlande bryter mot reglerna om underrättelseskyldighet. Skulle SOU 2010:5 bli grund för lagstiftning tror vi därför inte att så många förändringar i skolornas verksamhet de facto skulle ske. Vi ser dock en stor fördel i att lagen, och således den rättsliga

situationen, i så fall kommer att överensstämja mer med hur verksamheten idag bedrivs rent faktiskt.

Samtliga rektorer vi varit i kontakt med uppger att de har i avsikt att behandla alla gömda barn på samma sätt. De gör heller ingen skillnad på gömda barns rätt i förhållande till andra barns rätt. En av rektorerna påpekar att en individuell bedömning görs för alla barn i hela skolan, även för de gömda. Denna likabehandling anser vi är positiv ur ett rättssäkerhetsperspektiv. Vi tror att om barn behandlas likadant bidrar det även till att förutsebarheten ökar, trots att det inte är lagstadgat. Genom att till exempel en kyrka kommer i kontakt med en gömd familj och kyrkan vet hur gömda barn brukar tas emot i skolan kommer ett förhållningssätt skapas och rutiner växa fram mellan de två aktörerna. Detta tror vi kan leda till att fler gömda barn i praktiken får hjälp att komma till skolan.

Att polisen idag får lov att hämta gömda barn på skolan är något som flera av rektorerna reagerar starkt negativt på. Detta sker mycket sällan i praktiken, men trots detta finns som sagt möjligheten och det faktum att skolan inte är en fredad zon upplevs som en långtgående inskränkning av barnens rätt till utbildning. Rektorerna har som ansvar att i utövandet av sina befogenheter beakta barnets bästa, varför polisens eventuella ingripande kan medföra en oro hos rektorerna. Denna oro verkar dock inte sträcka sig så långt att den påverkar deras beslut att ta emot gömda barn i skolan. Flera av rektorerna uppgav att de inte var i konflikt med polisen, men att polis och skola har olika intressen och olika skyldigheter. En av rektorerna påpekar orimligheten i att två myndigheter skulle motverka varandras arbete. Vi tycker att det är tydligt att rektorerna önskar att lagen förändras och att skolan blir en frizon där polisen inte får hämta barn. För en gömd familj tror vi att det upplevs som en stor skillnad mellan att polisen inte *brukar* hämta barn i skolan och att de inte *får* hämta barn där.

När det gäller synen på rätten till utbildning är rektorerna helt överens om att skolan har ett stort ansvar och detta ansvar anser de bör utökas ytterligare. Flera av rektorerna menar att skolan skall göra allt som står i dess makt för att säkerställa att rättigheten uppfylls. Vi ser således att rektorerna känner ett stort ansvar och är beredda att arbeta hårt för allas rätt till utbildning. Vidare har vi sett ett mönster i skolans agerande i förhållande till de gömda barnen. Barnen, när de väl kommit i kontakt med skolan, behandlas som om de hade skolplikt. Detta tar sig bland annat uttryck i att de gömda barnen precis som de övriga barnen i skolan har utvecklingssamtal och att lärarna kontaktar föräldrarna vid en elevs frånvaro. Att rektorer och

lärare agerar på detta sätt menar vi förstärker säkerställandet av de gömda barnens rätt till utbildning.

5.3.2 Rosengrenska

Det finns många paralleller att dra mellan rätten till sjukvård och rätten till utbildning för gömda i Sverige. Gömda barns rätt till sjukvård är dock tydligare än deras rätt till utbildning. Att höra Rosengrenskas representants egna exempel från yrkeslivet gjorde det ännu mer påtagligt för oss hur utsatt denna grupp är. Att barnen har det extra svårt är lätt att förstå när hon berättar om hur hon mött barn som lever med svårt traumatiserade föräldrar på 15 kvadratmeter, nästan helt utan mat och kläder och utan någon kontakt med omvärlden.

Att lämna en grupp barn utan rättighet kan få många konsekvenser, vilket även Rosengrenska poängterar. Dels blir det stora konsekvenser för dessa individer, då de hamnar efter i utvecklingen och de inte får en chans att möta andra barn, leka och få vara barn på riktigt. De får inte leva ett riktigt liv. Vidare ser vi också, precis som Rosengrenska, en större risk för kriminalitet och samhällsförakt, bland annat på grund av aggression och utanförskap som uppstått. Den bästa lösningen för både individerna och för samhället bör därför vara att ge de gömda barnen rätt till utbildning och undvika denna segregering.

Vi tyckte det var intressant att Rosengrenska menade att alla myndigheter har sina egna lagar att följa och att de inte per automatik skall arbeta för samma mål. Liksom sjukvårdspersonal har sina lagar och etiska koder att följa måste lärare kunna få utföra undervisning och använda sina pedagogiska kunskaper i enlighet med de lagar som gäller deras verksamhet, utan att agera verkställare av Migrationsverkets beslut. För att ett samhälle och en demokrati skall fungera anser Rosengrenska att olika myndigheter har olika roller och de måste inte alltid verka för samma mål utan de har sina egna uppgifter att sköta.

Som många andra ser Rosengrenska ett behov av att skolan skall få vara en frizon, något som inte föreslagits i SOU 2010:5. Vi tycker att det var intressant att höra deras tankar kring hur lätt barn tar på sig skuld och att det bör vara en orsak till att polisen inte bör kunna hämta barn i skolan. Denna aspekt hade vi tidigare inte uppmärksammat, men vi förstår att det är en viktig synpunkt.

Som Rosengrenska påpekar kan en brist på skolplikt hos gruppen gömda barn leda till att föräldrarna inte sätter sina barn i skolan. För att rättigheten skall komma barnen till del kan skolplikt därför vara den enda lösningen. De har erfarenhet av att folk kan vara gömda under i stort sett hela skoltiden och självklart blir det stora konsekvenser för ett barn som lever helt isolerad från omvärlden under en så lång period. Vi kan se en svårighet i att denna grupp, som i övrigt är utanför samhället, skall åläggas skyldigheter. Trots detta håller vi med om Rosengrenskas tankar och anser att det viktigaste är att barnen kommer till skolan och får en chans att bli så lite skadade av sin svåra situation som möjligt.

6. Analys

I detta kapitel avser vi att reflektera kring en del av de områden vi funnit mest intressanta under arbetets gång. Vi vill även inledningsvis föra en rättssäkerhetsdiskussion eftersom vi anser det intressant att lyfta fram några konsekvenser av lagstiftningen som den ser ut idag. Sist i kapitlet följer en sammanfattning i vilken vi kort ämnar besvara våra inledande frågeställningar.

6.1 Rättssäkerhet

En av de viktigaste principerna i ett rättssamhälle är rättssäkerheten. Rättssäkerhetsprincipen handlar om förhållandet mellan det allmänna och den enskilde, men även om förhållandet medborgare emellan. Rättssäkerheten innebär bland annat att det måste gå att förutse vad det offentliga får göra. Principen finns till för att skydda människors fri- och rättigheter. Förutom förutsebarhet bygger rättssäkerheten på flera andra principer, såsom proportionalitet, legitimitet och likabehandling. Gemensamt för dessa principer är att de skyddar den enskilde och att de kan sägas handla om juridisk rättvisa.

Det finns en skillnad mellan *formell* rättssäkerhet och *materiell* rättssäkerhet. Den formella rättssäkerheten är vad som kan kallas den traditionella synen på hur rättvisa ser ut, med bland annat förutsebarhet och legitimitet. Materiell rättssäkerhet handlar istället om att rättstillämpningen skall ge det *goda* beslutet, vilket är grundat på moral, etik och värden och som brukar vara mer individanpassat. Ett beslut bör självklart sträva efter att vara både formellt och materiellt rättssäkert.

Idag har varje skola en möjlighet att ta emot gömda barn i sin verksamhet, men beslutet är upp till varje enskild rektor. Således kan olika beslut komma att fattas för olika individer inom gruppen gömda barn. Denna frihet för rektorerna kan självklart ses som en möjlighet att fatta det goda beslutet och att i sitt ställningstagande ta hänsyn till exempelvis Barnkonventionen. Vi ser dock en tydlig risk för brist på förutsebarhet och likabehandling. Ett gömt barn som kommer till en skola där det finns en vilja att ta emot gömda barn kommer självklart få ett annat bemötande än ett gömt barn som kommer till en skola som har valt att inte erbjuda utbildning till gömda, trots att båda skolorna följer lagstiftningen. Vi tycker det är anmärkningsvärt att lagstiftaren valt att reglera frågan på så sätt att två helt olika, men trots det helt lagliga, beslut kan fattas. Detta leder till att det inte går att förutse hur gömda barn

kommer att tas emot när de söker utbildning. Gömda barn kommer att kunna behandlas olika, vilket vi menar inte överensstämmer med likabehandlingsprincipen. Förutsebarhet och likabehandling är två av de viktigaste principerna för en formell rättssäkerhet och vi ser därför en stor brist när det gäller den formella rättssäkerheten i förhållande till de gömda barnens rätt till utbildning.

Vilket beslut som är det goda beslutet ur ett materiellt rättssäkerhetsperspektiv finns det naturligtvis delade meningar om. Med utgångspunkt i barnets perspektiv anser vi dock att det goda beslutet bör vara att få tillgång till utbildning. Ökad kunskap hos människor menar vi alltid är positivt och det är i det långa loppet viktigt för en mer jämlik värld. Även det enskilda barnets behov av att träffa andra människor, att få vara i en stimulerande miljö och att tillfälligt få bryta sin isolering från omvärlden anser vi är något som skall vägas in i det goda beslutet. Det goda beslutet kan även grunda sig i viktiga principer om mänskliga rättigheter och tillämpningen av nationell lag sker då i ljuset av en typ av ”högre värden”. Att detta är fallet var till exempel tydligt i våra intervjuer med rektorerna, där samtliga valt att i första hand hänvisa till Barnkonventionen och en genomsyrande tanke om likabehandling. Att skolorna idag har en valfrihet att ta emot gömda barn kan öppna upp för att beslut fattas som inte är att anse som det goda beslutet, trots att beslutet helt kommer att överensstämma med lagstiftningen. Den materiella rättssäkerheten är därför svag.

Om SkolL skulle förändras i enlighet med förslagen i SOU 2010:5 skulle de gömda barnens rätt till utbildning vara uttryckt i lag och någon valfrihet på området skulle inte finnas kvar för rektorerna. Detta menar vi skulle leda till en ökad förutsebarhet för familjerna vid kontakt med skolor när ett gömt barn vill ha skolgång. Därmed skulle barnens rätt till utbildning stärkas. Vi ser dock en risk för att barnen i praktiken inte kommer likabehandlas eftersom de inte har någon skolplikt. Likabehandlingen säkerställs visserligen till viss del av rättigheten, men genom bristen på skolplikt befarar vi dock att rätten till utbildning i praktiken kommer att skilja sig för de gömda barnen på individuell basis. Detta beror främst på föräldrarnas olika inställning till vikten av utbildning.

Då vi anser att ett beslut om att ge utbildning är ett gott beslut menar vi att en eventuell lagändring till följd av SOU 2010:5 som skulle ge gömda barn rätt till utbildning skulle innebära en större sannolikhet att det goda beslutet fattas. Med en sådan lagstiftning har det allmänna utökat möjligheten för den materiella rättssäkerheten. Kvar finns dock fortfarande

polisens möjlighet att hämta gömda barn i skolan, vilket kan ses som en brist ur ett materiellt rättssäkerhetsperspektiv. Beslutet om att ge barnen skolgång är i sig materiellt rättssäkert, men det faktum att polisen kan hämta barn i skolan kan leda till en rädsla hos föräldrarna, vilket i praktiken kan medföra att det goda beslutet inte kan realiseras.

6.2 Skolplikt

Rätten till utbildning har genom sin utformning av korrelerande rättighet och plikt fått ett starkt skydd, åtminstone för de barn som idag omfattas av SkoL. Denna dubbelkonstruktion tyder på den stora vikt det allmänna tillskriver utbildning. Rättigheten motiveras också utifrån barnets bästa, vilket åter igen visar på rättighetens tyngd. Som vi visat tidigare i vår studie tillkommer denna rättighet dock inte alla barn. Gruppen gömda barn har idag varken rätt till utbildning eller skolplikt. Genom SOU 2010:5 föreslås rättigheten tillkomma även denna grupp, men skolplikten uteblir. Under arbetets gång har vi ställt oss frågan huruvida även gömda barn bör ha skolplikt. Skolplikten verkar genomgående motiveras med barnets bästa, varför vi ställer oss frågande till om inte även gömda barns bästa är att gå i skolan. Utifrån motiveringen barnets bästa kan vi inte se varför denna grupp skall vara undantagen skolplikt. Endast genom skolplikt skulle en likabehandling ske och risk finns annars för att rättigheten endast blir en kvasi-rättighet.

Vi kan naturligtvis se praktiska problem med pliktens efterlevnad om den skulle gälla även gömda. Kommunen har, tillsammans med föräldrarna, ett ansvar för att barn som omfattas av skolplikt faktiskt närvarar i undervisningen. Hur kommunen i förhållande till gömda barn skulle kunna leva upp till detta ansvar är svårt att säga, eftersom denna grupp rent faktiskt håller sig undan myndigheterna. Det känns inte rimligt att kommunen skall åläggas att leta efter barn för att ta dem till skolan, barn som kommunen i många fall inte ens vet existerar. Vidare finns självklart problem i att ålägga skyldighet att delta i en samhällsverksamhet för en grupp som i övrigt står helt utanför samhället. Detta oavsett skäl till utanförskapet, om det är självvalt eller har sin grund i ett verkställighetsbeslut. Skulle skolplikt införas för gömda barn ser vi vidare en risk att den i praktiken skulle kunna leda till att färre gömda går i skolan, då vi tror att föräldrarnas rädsla att bli upptäckta skulle kunna öka om de fick en känsla av att myndigheterna genom plikten att gå i skolan ökar sin kontroll av barnen. Av denna anledning kan vi ställa oss positiva till rätten till utbildning men dela uppfattningen om att det inte bör finnas en skolplikt för denna grupp. Däremot ställer vi oss mycket frågande till varför inte asylsökande barn omfattas av skolplikten. Idag har asylsökande barn rätt till utbildning, de

finns registrerade hos myndigheter och de befinner sig i landet lagligt, varför de inte behöver hysa någon rädsla för att kontaktas av myndigheter. Med hänvisning till barnets bästa anser vi att även denna grupp borde omfattas av skolplikt, trots att vi i övrigt inte fördjupat oss i rättigheter för denna grupp av barn.

Gömnda barn har idag ingen rätt till utbildning, men den föreslagna förändringen skulle innebära ett krav för gömda barn på tillgång till utbildning såväl som en plikt för det allmänna att tillhandahålla utbildning även för denna grupp. Någon motsvarande skolplikt verkar dock inte aktuell, varpå det allmänna inte heller kan ställa krav på de gömda barnen att faktiskt närvara i skolan. Oavsett skäl till varför man valt att utforma regleringen på detta sätt, kan det medföra en differens, då olika grupper av barn kommer att ha en olika starkt utformad rättighet. Med hänvisning till rättssäkerhetsdiskussionen vi fört ovan kan bristen på skolplikt för gömda barn således minska rättssäkerheten.

6.3 Rättighetens styrka

Vår ansats har varit att utreda hur stark rätten till utbildning är för gömda barn i Sverige idag. Vi kunde tidigt konstatera att lagstiftningen inte är helt tydlig på området och att det kan finnas skillnader i rätten till utbildning mellan olika grupper av barn. Efter att ha studerat Gustafssons indikatorer fick vi bekräftat att rätten till utbildning är svårdefinierad och att regleringen av den är ovanlig.

Vi tycker att rätten till utbildning i sin grundform är att se som en stark rättighet, bland annat då den fått det stärkta skydd som en grundlagsreglering ger. Dessutom finns en uttryckt motsvarande plikt för rättssubjekten. Att barn bosatta i Sverige idag har rätt till utbildning är inget som ifrågasätts, det uppfattas som självklart att alla barn börjar i skolan när de är sju år.

De överklagandemöjligheter som idag finns i SkoL är dock väldigt få och finns främst till för att skydda aktörer inom skolverksamheten. Det finns idag en fri marknad gällande utbildningsverksamhet, vilket medför ett behov av överklagandemöjligheter av beslut som riktas mot aktörerna på denna marknad. Vi tycker det är anmärkningsvärt att det finns fler överklagningsmöjligheter i förhållande till konkurrensen om elever än för till exempel beslut rörande elever i skolan. I den nya SkoL som träder i kraft 2011 finns något fler överklagandemöjligheter och dessa är något tydligare än i dagsläget. Möjligheterna tillfaller dock fortfarande i första hand skolverksamheten, snarare än den enskilda eleven. Att

överklagningsmöjligheter saknas i förhållande till rätt till utbildning är i ljuset av EKMR en stor brist. Enligt art 6 är rätten till en rättvis rättegång, vilket även kan anses innefatta rätten att överklaga beslut, en mänsklig rättighet. Denna rättighet är dock inte utkrävbar i förhållande till skola och utbildning, då art 6 endast hänför sig till civila rättigheter. Utbildning, vilken regleras i konventionens tilläggsprotokoll, är istället en social rättighet.

Det verkar i vår mening finnas brister i formuleringen kring rätten till utbildning, trots att den i praktiken tillkommer alla barn som är bosatta i Sverige. Vi har dock studerat en grupp barn som inte är att anse som rättsligt *bosatta* i Sverige men som är faktiskt bosatta här. De gömda barnens rätt till utbildning är idag beroende av enskilda rektorers beslut. Skulle en rektor inte ta emot ett sådant barn i sin verksamhet har barnet inga möjligheter till överklagan och dess rätt till utbildning är inte heller föremål för någon tillsyn eller kontroll.

Eftersom skolorna inte får ersättning för de gömda barnen menar vi även att budgeten och finansiella ramar kan ha betydelse för om barnet får utbildning eller inte. Rättigheten blir beroende av finansiering. Sanktionsmöjligheter i förhållande till skolorna är inte aktuellt eftersom de gömda barnen inte har någon lagstadgad rätt till utbildning och det således inte finns någon rättslig grund för sanktioner. Om SOU 2010:5 leder till föreslagna förändringar i lagstiftningen kommer de gömda barnens rätt visserligen att förstärkas genom en uttryckt rättighet, men frågan är om några förändringar kommer att ske gällande någon av Gustafssons övriga indikatorer. Användandet av sanktions- och överklagandemöjligheter för de gömda barnen har vi svårt att föreställa oss. Förhoppningsvis kommer dock rättigheten för denna grupp bli lika självklar som för de som är bosatta i landet, varför sanktioner och överklaganden kanske inte behöver användas i praktiken.

När vi studerat Hohfelds rättighetsschema har vi kunnat konstatera att skolorna har en *frihet* att ta emot gömda barn, vilket medför ett *icke-krav* för barnen. Det allmänna kan inte heller sägas ha ett *krav* på denna grupp barn att de skall gå i skolan, vilket motsvaras av att de gömda barnen saknar *skolplikt*. Vid en eventuell förändring av lagstiftningen till följd av SOU 2010:5 skulle åtminstone det ena av Hohfelds två begreppspar påverkas. De gömda barnen skulle i detta fall få en uttrycklig rätt till utbildning, vilket medför att skolorna inte längre har en *frihet* att välja huruvida barnen tas emot eller inte. Konsekvensen skulle alltså bli att gömda barn får ett *krav* på det allmänna, som i sin tur får en *plikt* att tillgodose rätten till

utbildning. Detta skulle således innebära att detta begreppspar förhåller sig lika till såväl gömda barn som barn bosatta i Sverige.

6.4 Skolan och rektorerna

Vi har under studiens framväxt funderat mycket kring huruvida skolan bör vara en frizon där polisen inte skall kunna hämta gömda barn. Flera av rektorerna var kritiska mot det faktum att polisen idag får hämta barn på skolan, även om det inte är vanligt att så sker. Vi kan se en svårighet i att låta skolan vara en frizon. Idag finns ingen plats i Sverige som är en frizon för gömda och man kan därför ställa sig frågande till varför just skolan skulle vara en sådan. Personerna befinner sig i landet illegalt och polisen har i uppgift att utvisa dem. Det kan då tyckas en aning märkligt om det finns en plats där barnen kan ha rätt att vara.

Vidare ser vi problem i en sådan reglering om den innebär att gömda barn i praktiken får ett starkare skydd mot polishämtning än vad övriga barn har. Även om polisen generellt helst undviker att hämta barn i skolan, exempelvis för omhändertagande enligt LVU eller på grund av brottslighet, finns en avsevärd skillnad i en sådan *praxis* jämfört med en *reglerad* frizon. Vi tycker det vore orimligt om detta skulle leda till att gruppen gömda barn får ett starkare skydd från polisen än vad övriga barn har. Vi ser även en viss snårighet gällande hur polisen i så fall skulle agera om till exempel ett gömt barn begått ett brott där polisen behöver ingripa och barnet befinner sig inom skolans ”frizon”.

Vi ser dock även flera positiva aspekter på ett införande av skolan som frizon för gömda barn. Framför allt tror vi att detta skulle medföra att fler gömda barn nyttjar sin rätt till utbildning. Vi kan förstå att gömda familjer idag känner en rädsla inför att lämna barnen i skolan på grund av polisens möjlighet att hämta barnen. Denna oro skulle naturligtvis minska till följd av en sådan förändring. Som vi tidigare nämnt är det sällan barnets beslut att vara gömd och skolan har visat sig ha en stor inverkan på barnens välbefinnande. Allt som kan underlätta och bidra till att föräldrarna väljer att låta barnet gå i skolan kan anses vara positivt för barnets bästa. Det finns även en fördel i att undvika att övriga barn behöver bevittna hur en skolkamrat blir hämtad från skolan för att bli utvisad. Vi tror att en sådan upplevelse kan bidra till en ökad oro och frustration, vilken skulle kunna ta sig negativa uttryck både i skolmiljön och hos enskilda individer.

Efter en avvägning mellan de olika ståndpunkter gällande en eventuell frizon som vi redogjort för ovan anser vi att vissa argument väger tyngre än andra. I vår mening bör större hänsyn tas till barnens behov av utbildning än till eventuella försvåranden för polisen i deras arbete. Att det idag finns en konflikt mellan barnens illegala uppehålle och barnens rätt till utbildning kan ses i ett annat ljus när man uppmärksammat att det sällan är barnen som valt att leva gömda. Faran för att gömda barn vid ett införande av frizoner skulle få ett starkare skydd mot polisen än övriga skolbarn menar vi kan förhindras genom att låta skolan vara en frizon i förhållande endast till det faktum att barnet är gömt. Således inte i förhållande till övriga skäl för polisen att komma i kontakt med barnet i skolan.

Enligt devisen om barnets bästa anser vi att barnen inte bör lida av den situation som föräldrarna valt. Av flera anledningar anser vi därför att skolan bör utgöra en frizon för gömda.

Viktigt att komma ihåg är att gömda kan kategoriseras både som personer som sökt uppehållstillstånd och fått avslag och som personer som inte alls sökt uppehållstillstånd. De personer som inte sökt något tillstånd kan mycket väl komma att göra det vid ett senare tillfälle och för en mer lyckad integrering i samhället anser vi att det är positivt om de fått sin rätt till utbildning tillgodosedd så tidigt som möjligt.

Den valfrihet som idag finns för skolorna gällande mottagande av gömda barn lägger ett stort ansvar på rektorerna. Förutom den uppenbara problematiken kring förutsebarheten i beslutet anser vi att det är orimligt att det skall vara en rektors uppgift att ta ställning till vem som skall få och vem som inte skall få gå i skolan. Det faktum att till exempel asylsökande barn idag har rätt till utbildning, medan till exempel barn som fått ett utvisnings- och ett verkställighetsbeslut inte har denna rätt, kan sätta skolpersonal i en svår situation. Är det rimligt att en rektor skall kunna utreda och bedöma ett barns asylstatus? Detta blir trots allt konsekvensen av dagens lagstiftning. Vi kan därför se en fördel med de föreslagna förändringarna i SOU 2010:5 eftersom de skulle leda till att samtliga barn får rätt till utbildning. Rektorerna skulle då slippa göra denna individuella bedömning av barns asylstatus. Dagens reglering innebär vidare att rektorerna hamnar i en svårhanterlig situation. Som framkommit i vår studie anser många rektorer att ett beslut att ge utbildning till gömda barn är det bästa beslutet. Samtidigt har rektorer som har gömda barn i sin verksamhet enligt lag en skyldighet att kontakta polisen. Följden av en sådan kontakt kan vara att barnet och dess familj utvisas ur landet. Det finns således en paradox i rektorernas uppgifter där två lagrum

med olika syfte ställs emot varandra. Vi tycker att det är intressant att se att de rektorer vi intervjuat i denna fråga valt att bortse från sin lagstadgade underrättelseskyldighet till förmån för sin *möjlighet* att erbjuda utbildning. Genom rektorernas trotsande av underrättelseskyldigheten skyddas rättigheten för de gömda barnen således på ett sätt som inte var lagstiftarens avsikt. Förändringar av underrättelseskyldigheten skulle leda till att rektorernas agerande idag skulle överensstämma med aktuell lagstiftning. Detta skulle bidra till en ökad legitimitet för rektorernas handlande och stärka deras möjligheter att skapa tillitsfulla relationer till barnen, vilket vi anser är mycket positivt.

Som framkommit ur intervjuerna är Barnkonventionen det mest använda instrumentet för rektorerna i deras motivering för att erbjuda gömda barn utbildning. Liksom övriga redogjorda internationella konventioner innehåller Barnkonventionen en relativt tydlig rätt till utbildning för alla barn. Problemet som ligger i att en rektor hänvisar till Barnkonventionen är att konventionen vare sig är inkorporerad eller i sin helhet transformerad till nationell rätt. Således fattas viktiga länkar mellan den nationella rätten och Sveriges åtaganden enligt konventionen. Trots att Barnkonventionen har använts i praxis av internationella domstolar, såsom Europadomstolen, gör bristen på inkorporering i svensk rätt att konventionen inte per automatik kan tillämpas av svensk domstol. Vi ifrågasätter lämpligheten i att myndighetsbeslut grundas i en rättskälla som inte är tillämplig i svensk domstol då detta leder till en inkonsekvens och otydlighet rörande konventionens status. Vi upplevde det tydligt att rektorerna strävar efter att fatta det goda beslutet, vilket möjligtvis kan vara en bidragande orsak till att de i första hand hänvisar till Barnkonventionen med dess fokus på och anknytning till mänskliga rättigheter. Detta kan tolkas som att de värden som ligger till grund för Barnkonventionen inte upplevs ha fått tillräckligt genomslag i den svenska regleringen.

Vid en studie av rättigheter är det tydligt att många rättigheter är tätt sammankopplade. För att belysa detta vill vi kort resonera kring rätten till utbildning i förhållande till rätten till hälsa. Inom skolans verksamhet återfinns förutom utbildning även andra resurser, som till exempel skolhälsovård. Vi tror att många gömda barn har ett stort behov av denna typ av resurser då de ofta kan ha varit med om traumatiska upplevelser och familjernas vardagsliv präglas av otrygghet och isolering. Rätten till hälsa är en mänsklig rättighet vilken inbegriper både fysisk och psykisk hälsa. Skolhälsovården utgör utan tvekan en viktig del i hälsovård för barn i Sverige, bland annat genom välutvecklade rutiner för vaccinationer och hälsokontroller. Den har säkerligen en minst lika viktig funktion för de gömda barnens hälsa. Skolan och

skolhälsovården har genom daglig kontakt med de gömda barnen en bättre möjlighet att vara observanta på barnens hälsa och utveckling än vad den allmänna sjukvården i övrigt kan sägas ha. Att gömda barn har tillgång till grundläggande hälsovårdskontroller på samma plats som tillgodoser deras utbildning förenklar hälsoarbete som annars krävt betydligt mer, om det alls blivit av.

6.5 Sammanfattning frågeställning

Avslutningsvis vill vi mycket kort summera svaren på de frågor vi ställt oss i studiens inledande kapitel.

Vad innebär rätten till utbildning och vilka omfattas av rättigheten idag?

Vad rätten till utbildning innebär är svårt att definiera, men grundläggande är det allmännas skyldighet att erbjuda kostnadsfri grundskoleutbildning. I Sverige har alla barn som är bosatta i landet rätt till utbildning enligt SkoL och RF. Internationellt har alla barn rätt till utbildning, oavsett var i världen barnet befinner sig, bland annat med stöd i Barnkonventionen.

Hur väl tillgodoses rätten till utbildning för gömda barn i Sverige idag?

Idag har gömda barn ingen rätt till utbildning i Sverige, men skolorna har möjlighet att efter eget val erbjuda utbildning till denna grupp. Gömda barn kan således få utbildning tillgodosedd, men eftersom någon rättighet inte finns kan det inte vara frågan om att rättigheten i sig tillgodoses.

Vilka förändringar föreslås ske i skollagen gällande gömda barns rätt till utbildning?

Genom SOU 2010:5 föreslås gömda barn få en uttrycklig rätt till utbildning. För att stärka denna rätt föreslås också andra förändringar, såsom slopande av underrättelseskyldigheten och införande av ekonomisk ersättning till skolorna.

Är skollagen ett bra instrument för att tillgodose rättigheten?

Vi anser att SkoL idag inte överensstämmer med Sveriges internationella åtaganden eftersom den inte ger alla barn samma rätt till utbildning. Med de förändringar som föreslås ske efter SOU 2010:5 kan vi se en förbättring i SkoL som instrument för att tillgodose rättigheten för alla barn.

Vi upplever rätten till utbildning generellt som något ojämn i sin styrka. Å ena sidan finns rättigheten stadgad redan i grundlag och har en dubbelkonstruktion med korrelerande krav och plikt. Å andra sidan finns inga sanktionsmöjligheter och överklaganden kan endast ske av ett fåtal beslut. I praktiken verkar denna ”ojämnhet” dock inte märkas av. Det är möjligt att den endast syns vid en teoretisk granskning av rättighetens styrka.

Allra sist vill vi lyfta fram det som varit tydligt redan från början av vår studie: det finns idag ingen uttalad rätt till utbildning för gömda barn. Möjligheten för denna grupp av barn att få gå i skolan i Sverige är i dagsläget beroende av enskilda aktörers goda vilja. Ser vi till RF eller Skoll 1 kap. 2 § anser vi att synen på utbildning känns mycket tydlig: Alla barn och ungdomar skall ha lika tillgång till utbildning, oavsett kön, hemvist eller sociala och ekonomiska förhållanden. Att denna rättighet senare i Skoll inskränks på så vis att kommunerna endast är skyldiga att erbjuda utbildning till barn som är folkbokförda i kommunen anser vi är något motsägelsefullt. Vi anser således att Sverige idag inte endast strider mot internationella åtaganden utan även att svensk lagstiftning är motsägelsefull i sig själv.

Om SOU 2010:5 leder till föreslagna förändringar kommer detta dock att förändras i form av att de gömda barnen får en uttalad rätt till utbildning vilket leder till en förutsebarhet och likabehandling av individerna inom gruppen. Vi tror att detta kommer att medföra att fler barn deltar i utbildningen, något som vi ser som positivt. Vi har således en förhoppning om att ett antagande av SOU 2010:5 kommer leda till att både den formella och den materiella rättssäkerheten ökar.

6.6 Förslag till vidare forskning

Under arbetet med vår studie har flera frågor dykt upp som inte helt har hört till vårt område, men som vi ändå tyckt varit intressanta. Vidare har vi insett att somliga frågor är det idag för tidigt att utreda. Vi har således varit tvungna att avgränsa oss och väljer därför att här avslutningsvis lyfta fram några av de frågor som vi skulle välkomna vidare forskning kring.

Först och främst är vi mycket intresserade av uppföljning och konsekvensanalyser av beslut gällande gömdas rätt till utbildning. Särskilt intressant tycker vi detta blir om SOU 2010:5 leder till en lagförändring. Vi skulle vilja läsa forskning om hur de gömda barnens upplevelse förändras om de får rätt till skolgång. Nyttjar de sin rättighet och kan man se att de mår bättre

när de går i skolan? Vidare är det intressant att se om det blir några ekonomiska konsekvenser till följd av förändringarna, både för skolor och för samhället. Någon form av diskussion kring vem som äger frågan, vem som har vilket ansvar i de olika delarna av processen kring barnens rätt till skolgång vore något att se fram emot.

Vi hade gärna sett en större diskussion i forskningen kring asylsökande barns icke-existerande skolplikt. Vi har inte funnit någon förklaring till varför denna grupp av barn inte har skolplikt och således inte får en likabehandling i förhållande till svenska barn. Varför har denna grupp inte skolplikt och vad skulle det leda till för konsekvenser om gruppen fick skolplikt? Väljer lagstiftaren kanske att inte ge skolplikt till denna grupp av samma anledning som denna grupps rätt till utbildning regleras separat?

Avslutningsvis tycker vi att det nu måste hända något på området. Två stora utredningar har gjorts kring gömda barns rätt till utbildning, men vad händer nu? SOU 2010:5 är mycket välarbetad och stora resurser har lagts på utredningen. Utredningen har varit på remiss men ännu har regeringen inte lagt någon proposition på området och vi anser att detta är mycket beklagligt. Vi väntar med spänning på hur arbetet kommer att fortskrida och vi hoppas att denna utredning inte kommer att förbli liggande utan åtgärder.

Källor

Litteratur

- Cassese, A, *International Law*, Oxford University Press 2005
- De Burca G & De Witte B, *Social Rights in Europe*, Oxford University Press 2005
- Fottrell, D, *Revisiting Children's Rights*, Kluwer Law International 2000
- Gunner G & Namli E, *Allas värde och lika rätt*, Studentlitteratur 2009
- Gustafsson H, *Taking Social Rights Seriously (II): den handikappade lagen*, Retfærd Årgång 30 nr 1 av 116, 2007
- Gustafsson H, *Rätten polyvalens, en rättsvetenskaplig studie av sociala rättigheter och rättssäkerhet*, Sociologiska institutionen Lunds Universitet 2002
- Hollander A, Borgström K, *Juridik och rättsvetenskap i socialt arbete*, Studentlitteratur 2009
- Hulting L, *Barnets rätt till grundutbildning*, examensarbete Lunds universitet 2007
- Karlsson S, *Mänskliga miljö rättigheter – en fjärde generations rättigheter?* D-uppsats i statsvetenskap, Luleå Universitet 2007
- Kilkelly U, *The Child European Convention on Human Rights*, Ashgate Dartmouth 1999
- Korol J & Andersson K, “Nu känner jag mig som en del av världen” – en studie om ungas liv idag och deras erfarenhet av att tidigare ha levt gömd, C-uppsats, socionomprogrammet, Göteborgs Universitet 2008
- Kvale S, *Den kvalitativa forskningsintervjun*, Studentlitteratur 1997
- Lehrberg B, *Praktisk juridisk metod*, 4:e uppl. Iustus förlag 2001
- Lind, A-S, *Sociala rättigheter i förändring – en konstitutionellrättslig studie*, Uppsala Universitet 2009
- Mikkola M, *Housing as a human right in Europe*, EJSS, Vol 10 (2008), No 3, s. 249 - 294
- Sandgren C, *Om empiri och rättsvetenskap*, Juridisk tidskrift vid Stockholms universitet 1995/96
- Staaf A & Zanderin L, *Mänskliga rättigheter i svensk belysning*, Liber 2007
- Stukát S, *Att skriva examensarbete inom utbildningsvetenskap*, Studentlitteratur 2005
- Trost J, *Kvalitativa intervjuer* Studentlitteratur 2009

Offentligt tryck

- Motion 2008/09:Sf338 *Gömda barns rätt att gå i skola*
- SOU 2007:34 *Skolgång för barn som skall avvisas eller utvisas*
- SOU 2010:5 *Skolgång för alla barn*
- Proposition 1975/76:209
- Proposition 1993/94:117
- Proposition 2009/10:165

- Ds 2009:25 *Den nya skollagen* del 1 och 2, Utbildningsdepartementet 2009
- Ds 2005:3 *Svensk rätt i integrationspolitisk belysning*, Justitiedepartementet 2005

- Remissyttrande över betänkandet Skolgång för alla barn, SOU 2010:5, från: Justitieombudsmannen, Barnombudsmannen, Diskrimineringsombudsmannen, Domstolsverket, Migrationsverket, Skolverket, Socialstyrelsen, Ungdomsstyrelsen, Kammarrätten, Skolväsendets överklagandenämnd, Rikspolisstyrelsen, Säkerhetspolisen, Skolinspektionen, Göteborgs stad, Malmö kommun, Stockholm kommun, Friskolornas Riksförbund, Lärarnas Riksförbund, BRIS, Rådgivningsbyrå för asylsökande och flyktingar, Caritas och Sveriges Kristna Råd, Rädda Barnen, Svenska Kyrkan, Sveriges kommuner och landsting, UNICEF, Flyktinggruppernas och Asylkommittéernas Riksråd och Svenska Röda Korset

- SoS rapport 1999:5 *När barn lever gömda*
- Skolverket: *Rätten till utbildning*
- Sveriges fjärde periodiska rapport till FN:s kommitté för barnets rättigheter om Barnkonventionens genomförande under 2002-2007:
<http://www.scribd.com/doc/34054766/Sveriges-fjarde-periodiska-rapport-till-FN-s-barnrattskommite-2007#page10>
- Skolverket: Offentlighets- och sekretesslagen:
<http://www.skolverket.se/sb/d/2497/a/15284>

Rättsfall

- Tyrer v UK, Eur. Ct. H.R., Series A no 26, 2 EHRR 1 (1978)
- Keegan v Ireland, Eur. Ct. H.R., Series A no 290, 18 EHRR 342 (1994)
- Costello-Roberts v UK, Eur. Ct. H.R., Series A no 247-C, 19 EHRR 112 (1993)

Internationella konventioner

- FN: s konvention om barnets rättigheter
- Konventionen om ekonomiska, sociala och kulturella rättigheter
- Europeiska konventionen om skydd för de mänskliga rättigheterna
- Konventionen mot diskriminering inom utbildning

Internet

- http://www.millenniemaalen.nu/flx/v3/maal/millenniemaal_2/
- <http://www.sweden.gov.se/sb/d/12022>
- http://www.humanrights.gov.se/extra/pod/?id=24&module_instance=3&action=pod_s_how
- <http://www.rb.se/vartarbete/internationellt/skolautbildning/Pages/default.aspx>
- <http://www.barnombudsmannen.se/Adfinity.aspx?pageid=6872>
- <http://www.scribd.com/doc/34054766/Sveriges-fjarde-periodiska-rapport-till-FN-s-barnrattskommite-2007#page53>
- <http://www.skolverket.se/sb/d/2134/a/12015>

- <http://kvalitativmetod.webs.com/intervjuer.htm>
- <http://www.skolverket.se/sb/d/187>
- <http://www.skolinspektionen.se/sv/Om-oss/>
- <http://www.skolverket.se/sb/d/1166/a/4843>
- <http://www.skolverket.se/sb/d/1160>
- <http://www.skolinspektionen.se/sv/Tillsyn/>
- <http://www3.rosengrenska.org/>

Övrigt

- UNICEF; The Convention on the Rights of the Child, Guiding principles: general requirements for all rights
- Barnrättskommitténs sammanfattande slutsatser 2009, CRC/CSWE/CO/04, 12 juni 2009, <http://www.unicef.se/barnkonventionen/fn-s-barnrattskommite/sveriges-rapportering-till-fn-s-barnrattskommite/20100910>
- UNICEF; The Convention on the Rights of the Child, *Survival and development rights: the basic rights to life, survival and development of one's full potential*, art 28, 29
- CRC (Committee on the Rights of the Child), General Comment no. 5: *General measures of implementation of the Convention on the Rights of the Child*, CRC/GC/2003/5, p 11
- CESCR (Committee on Economic, Social and Cultural Rights), *Implementation of the International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights*, General Comment no 13, E/C.12/1999/10
- Barnrättskommitténs rapport 2009, UNICEF, <http://www.unicef.se/barnkonventionen/fn-s-barnrattskommite/sveriges-rapportering-till-fn-s-barnrattskommite/barnrattskommittens-kritik-mot-sverige>
- Jermsten H, Karnovkommentar till RF 2 kap. 21-22 §§
- Vogel H, Karnovkommentar till Skollagen 1 kap. 2 §
- UNESCO (CR)/ECOSOC (CESCR) Joint Expert Group on the Monitoring of the Right to Education, UNESCO Convention against Discrimination in Education (1960) and Articles 13 and 14 (Right to Education) of the International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights: A comparative analysis, United Nations, Educational, Scientific and Cultural Organization 2006
- UNESCO World Conference on Education for All, *Meeting Basic Learning Needs - World Declaration on Education for All and Framework for Action to meet Basic Learning Needs*, UNESCO 1994

Intervjuguide rektorer

Tema 1: Verkligheten

Har ni någon gång haft gömda barn i skolan?
Hur hanterar ni en sådan situation? Finns handlingsplaner? Rutiner?
Har övrig personal på skolan stor inblick i detta? Hur får de sin kunskap?
Vilket lagstöd använder ni när om ni tar emot gömda barn?
Fungerar lagstiftningen bra idag?
Tycker du att skolans ansvar/möjligheter att ta emot gömda barn är tydliga?
Ser du några problem med lagstiftningen?

Tema 2: Framtiden

(Vi redogör först för SOU 2010:5, se nästa sida)

Om förslaget går igenom, hur skulle det påverka er verksamhet?
Skulle det vara en positiv förändring?
Är förändringarna tillräckliga eller saknas något?

Tema 3: Rättssäkerheten

Behandlas alla gömda barn som kommer till er på samma sätt, eller är det en individuell bedömning? Vad tittar ni på om det är individuell bedömning?
Anser ni att gömda barn bör ha rätt till utbildning?
Hur tänker du kring skolplikt i förhållande till gömda barn?

Intervjuguide Anne Sjögren

Kan du berätta lite kort om Rosengrenska och ert arbete?

Vad har gömda barn för rättigheter gällande sjukvård?

Är du insatt i frågan om rätten till utbildning också?

Kan du se paralleller mellan rätten till utbildning och rätten till sjukvård för gömda?

Hur tycker du att lagstiftningen fungerar idag?

Kan du se några problem med dagens lagstiftning?

Vi berättar kort om SOU 2010:5

Tycker du att dessa förändringar skulle vara tillräckliga för att rätten till utbildning skall tillgodoses för de gömda?

Om underrättelseskyldigheten försvinner, hur tror du det kommer påverka de gömda barnens situation?

Hur tänker du kring skolplikt i förhållande till gömda barn?

Kort sammanfattning av SOU 2010:5

I juli 2011 kommer den nya skollagen att träda i kraft. Den nya lagen innehåller inga förändringar gällande rätten till utbildning för gömda barn, utan man har sagt att i nuläget skall rätten till utbildning inte gälla dessa barn. Det betonas dock att möjligheten för kommuner att ta emot dessa barn i sin verksamhet finns. Mycket händer dock på området. Just nu framarbetas ett lagförslag, gällande bland annat rätten för gömda barn att gå i skolan. När det gäller rätten till utbildning har SOU 2007:34 och SOU 2010:5 varit utredningar som skrivits på området och som varit på remiss. SOU 2007:34 handlar om rätten till skolgång för barn som skall avvisas, men i betänkandet undantogs flera grupper från förslaget. Exempelvis omfattas inte barn som kommit till Sverige utan att ansöka om uppehållstillstånd. När utredningen var på remiss kom kritik från flera remissinstanser för att vissa grupper inte omfattades av förslaget. En ny utredning gällande hur man kunde rätta till de områden Sverige fått kritik på inleddes, SOU 2010:5.

I betänkandet SOU 2010:5 var uppdraget således att komplettera SOU 2007:34 bland annat genom att utöka målgruppen. Den nyare utredningen har för avsikt att leda till en lag som bättre stämmer överens med Barnkonventionens bestämmelser samt med skollagens formulering om allas rätt till utbildning.

Vad SOU 2010:5 är tänkt att leda till är:

- Den skall ge möjligheter till utbildning för alla barn och ungdomar som befinner sig i Sverige, utom de som är på tillfälligt besök. Rätten till utbildning för berörda grupper skall dock inte innebära en skolplikt.
- Ersättningssystemet är tänkt att förändras så att kommunerna får statlig ersättning för de gömda barn de har i skolan i form av schablonbelopp.
- Skolans och socialnämndens nuvarande skyldighet att anmäla kontakt med gömda barn till polisen är tänkt att tas bort, det vill säga underrättelseskyldigheten för dessa myndigheter skall tas bort. Idag finns regler om att underrättelse skall ske till polismyndigheten när en utlänning som inte har sökt uppehållstillstånd eller har fått avslag för första gången skrivs in på skolan. Uppgifter som idag skall röjas är namn, bostadsadress, födelsedatum och medborgarskap.

Någon proposition från regeringen gällande SOU 2010:5 har ännu inte lämnats, varför det är oklart huruvida förslagen i utredningen kommer bli verklighet eller ej.

Intervjuer

Intervju med rektor 1

2010-10-08

F: Har ni någon gång haft gömda barn i er skola?

S: Ja, det har vi.

F: Hur brukar ni hantera om det kommer ett gömt barn till skolan? Har ni några speciella rutiner och handlingsplaner?

S: Nej, de skrivs in. Ja, nu går det ju inte att skriva in dem, för nu finns de ju inte egentligen i verkligheten, men de går i vanliga klasser. De får precis vanlig undervisning som alla andra. Behandlas på samma sätt. Vi kontaktar ju inte polisen att de finns här men skulle polisen fråga så samverkar vi i och med att vi är två myndigheter. Så det vet ju föräldrarna om. Men vi har gått utifrån Barnkonventionen, att alla barn har rätt till utbildning, och då ser vi att det går över andra lagar i det läget där, så vi har bestämt oss för det, att det är det som gäller.

F: Tycker du att lagstiftningen fungerar bra idag då? Känner du dig trygg med att du kan använda Barnkonventionen?

S: Ja, det gör jag. I och med att vi inte motverkar... om polisen kommer så säger vi som det är. För vi kan inte säga tvärt om, utan då är vi ju myndigheter som samverkar så att säga. Men vi ringer inte och informerar polisen. Ofta är just detta i samverkan med kyrkan, att det är där de ofta har varit gömda.

F: Tycker du att skolans ansvar och möjligheter att ta emot gömda barn är tydliga då?

S: Mm.

F: Ser du några problem med lagstiftningen som den ser ut idag?

S: Jag är inte så insatt i det, men jag tänker så länge barnen får den undervisning de ska ha och känner att de är delaktiga så är det bra tycker jag. Att de känner sig trygga i skolan så gott det går, sen är de ju otrygga i och med att de lever som de gör... Och att det kanske krävs extra insatser ibland då, kurativ verksamhet och så... Men det ska de bara ha helt enkelt. Skolhälsovård och allt det där... Det är ett barn. Det ska inte vara drabbat av andra omständigheter. För mig är det rätt solklart.

F: Det ska ju komma en ny skollag...

S: Ja, det vet jag ju.

F: Men sen har det kommit ett nytt förslag om att gömda barn ska få rätt till utbildning. Det är inte med i den nya lagen, utan det är ett förslag som kanske kommer komma

igenom, det vet vi inte än. Vi har sammanfattat lite vad det innebär, om du vill titta lite på det?

[Överlämnar intervjuguidens del om SOU 2010:5]

S: Nej, just det. Det är ingen skolplikt förknippat med det i och med att de inte är skrivna i Sverige så att säga, eller finns egentligen då så att säga. Men de har rätt att få skola, ja. Just det, det är ju rätt så bra att få pengar för barnen ja...

F: Mm, för det får ni inte alls som det är nu?

S: Nej, nej... Skolans och socialens nuvarande skyldighet att anmäla gömda barn till polisen är tänkt att tas bort, d.v.s. ... jaha? Det har vi tydligen inte gjort tidigare heller då. Då vet jag inte... jag vet inte hur det har gått till faktiskt, om de har...? Jag har aldrig informerat någon polis om att det finns här i alla fall, det vet jag ju. Vi har aldrig haft någon polis som har kommit hit och frågat efter det heller, däremot vet jag ett syskonpar för åtta år sedan där polisen kom hem och tog familjen. Och körde ut dem ur landet. Det var på fritiden, efter skolan. Jag tror att polisen tänker så också; att skolan ska vara en trygg... ett tryggt ställe för barnen. Att man kommer inte hit och börjar rota runt och leta efter barn.

För barnen ska inte få lida för att föräldrarna har flytt, att det är de omständigheter som är, det går ju inte. Man får tänka längre på konsekvenserna

F: Men det här förslaget som är, om det skulle gå igenom; tror du det skulle förändra i er verksamhet någonting?

S: Det är ekonomin, då. Sen har vi ju det här datasystemet, ”Procapita”, där alla som är skrivna i Sverige finns inlagda med alla siffror och allting sånt där. Men de finns inte där, så det är ett problem på så sett.

F: Men det är ingen annan förändring som du tänkt på som skulle behövas, om förslaget skulle gå igenom?

S: Jag tycker att får skolorna resurs, om de skulle få pengar och skyldigheten att anmäla tas bort så... Men vi har haft en väldigt god samverkan med kyrkan, det är ju den vägen de har kommit; via någon av kyrkans personal, tillsammans med familjen hit och frågat om vi kan ge skola och då har vi alltid sagt ja.

F: Behandlas alla gömda barn på samma sätt?

S: Ja, ja det är ingen skillnad. Jag forskar ju inte i varför de är gömda heller, det vill inte jag veta helst. Det blir dumt att veta för mycket, så.

F: Då anser alltså du att gömda barn *har* rätt till utbildning?

S: Ja, det anser jag ju. Jag ser det nödvändigt.

F: Hur tänker du kring det här med skolplikt som vi pratade lite om, tycker du de ska ha skolplikt? Eller tycker du att det räcker med att de har rätt till utbildning?

S: Det är svårt att koppla skolplikt till någon som egentligen inte finns. Jag tycker att det räcker med rätt till utbildning faktiskt. Men samtidigt så gör vi på samma sätt; om de är frånvarande så ringer vi ju också och kollar var de är. Vi jobbar ju på samma sätt, *som om* de hade skolplikt. Men kanske rent juridiskt att det kanske räcker med en rättighet. Men jag kan inte säga att jag vet att det är så... men jag tänker att rent spontant känner jag så. Sen kan inte jag ta konsekvenserna, men det är väldigt svårt att sätta skolplikt på någon som inte finns egentligen. Skolplikt är också en rättighet kan man säga, men jag tänker att det är lättare om man har... rättighet att gå i skolan.

Jag vet att vi har varit en föregångsskola med detta att ta emot barn, och andra rektorer har frågat; hur gör ni? I och med att det är så vanligt här, och så har vi bestämt gemensamt att så här gör vi i vår stadsdel.

F: Men som rektor eller som skolledning; får man någon information, alltså någon slags utbildning, någon information om vad det är för skyldigheter eller möjligheter ni har?

S: Vi har fattat ett gemensamt beslut i stadsdelen att vi tar emot gömda barn, utifrån Barnkonventionen, att det är det som gäller. Och än har inget hänt som sagt att det är fel. Det är säkert tio år gammalt tror jag.

F: Övrig personal på skolan, hur väl insatta är de i problematiken om att ha gömda barn? Informeras resten av personalen?

S: Klasslärare vet naturligtvis om det och de som undervisar i klassen. Men för oss är det inget problem; vi ser inget problem i det. Det är en unge till som vi ska ha hand om, och den lever under andra omständigheter... men det blir inget konstigt med det.

Det gäller att tänka med hjärtat.

F: Har ni någon gång haft gömda barn i skolan?

S: Ja det har vi haft, fast nu är det ganska längesen. Jag funderade just på det häromdan när jag hade sagt att ni kunde komma och jag tror att det nog är tre-fyra år sen. Däremot har vi många barn som har skyddad identitet, men det är ju något helt annat.

F: Hur hanterar ni en sådan situation? Har ni handlingsplaner och rutiner?

S: Alltså vi gör ingen skillnad på barnen. Alla barn får gå i skolan här, oavsett om man är skyddad eller gömd eller var man kommer ifrån så är alla välkomna att gå här. Problemet med gömda barn är ju att de finns ju liksom inte. Alla andra barn har vi en skolpliktsbevakning på och de hämtar vi ju nästan mer eller mindre och även barnen med skyddad identitet har vi koll på att de finns... Sen finns ju de inte med på klasslistor och så men vi ansvarar för att de ska gå i skolan

F: Hur kommer ni i kontakt med de gömda barnen då?

S: Nu var det som sagt längesen, men ja det är ju via kyrkan. De får ju kontakt med gömda och då tar de med dem hit och frågar om vi kan ta emot dem. Och det gör vi ju såklart. Eller om de själva på något sätt kommer hit. Vi kan ju inte söka upp dem.

F: Anser du att gömda barn ska ha rätt till utbildning?

S: Alla har rätt till utbildning. Vi vill ju att alla ska gå i skolan och om någon vill gå här är de välkomna. Utbildning är allting till nytta, oavsett vad som händer med dem sen, eller var de hamnar. Och det är ju aldrig barnet som valt att leva i den situationen så jag anser inte att de ska drabbas.

F: Vad grundar du rätten till utbildning i? Är det någon speciell lag?

S: Dels har alla rätt till utbildning enligt skollagen men även Barnkonventionen kan vi använda oss av. Sen har ju Bergsjön och vår skola egna riktlinjer som säger att vi bestämt att vi ska ta emot gömda, så det finns mycket jag kan luta mig emot.

F: Har övrig personal på skolan inblick i om ni har ett gömt barn?

S: Oftast vet de eftersom de är berörda. Vi är dock tydliga med att vi inte kan gömma barnen eller skydda dem. På skolan behandlas de som vilket annat barn som helst. Ibland kanske de inte går ut på raster eller så, men det är vanligare hos skyddade elever. De gömda får utbildning här, men att gömma sig gör de någon annanstans.

F: Tycker du att skollagen fungerar bra?

S: Mmm... Den nya skollagen förstärker ju rätten. Och skolans skyldigheter blir tydligare. Det blir större möjligheter för föräldrar att överklaga, mer fokus på eleven bästa och rektorns roll blir tydligare, så ja... jag tycker nog den är bra.

F: Tycker du att skolans ansvar eller möjlighet att ta emot gömda barn är tydligt?

S: För mig är det en självklarhet. Det är klart att man kan tänka att vi får ju ingen ersättning för de gömda barnen, men det spelar liksom ingen större roll. Det är så få barn det handlar om. Men det är ju viktigt att vi inte ska skydda dem eller gömma dem utan vi ska ge dem utbildning.

F: Ser du något problem med lagstiftningen idag?

S: Det vet jag inte om jag kan... Men som sagt så är det ju viktigt att vi inte kan gömma och vi svarar om polisen frågar något om barnen. Vi är ju en myndighet som inte kan motarbeta en annan myndighet.

[Överlämnar intervjuguidens del om SOU 2010:5]

F: Om det här förslaget skulle gå igenom, skulle det påverka era rutiner?

S: Jag kan ju se ett problem i att detta skulle gå igenom. Vårt ansvar är att ge utbildning, föräldrarna ansvarar för att skolplikten följs, men hur ska man hitta barnen?

F: Det nya förslaget föreslår att ge rätt till utbildning, inte skolplikt.

S: Ja, men då tycker jag det är bra. Utbildning är alltid nyttigt. Men förslaget kommer nog inte leda till att det blir någon större skillnad från hur vi gör nu. Men det är ju bra att få lagen på sin sida. När det gäller ekonomin så är det ju bra att få ersättning. Det handlar ju om ett förtroende då att man anger hur många gömda man har. Det är ju så det fungerar med de som är skyddade nu. Jag anger att jag har till exempel åtta skyddade barn i skolan som jag ska ha ersättning för och jag hade ju kunnat ljuga och säga att jag hade fler, men det är ju ett förtroende och man får lita på varandra. Så det tror jag vore bra med de gömda också.

F: Anser du att det är något mer som behöver ändras?

S: Det viktigaste är att de ska hanteras som alla andra barn. De ska hanteras som vanligt utan att man ska fokusera på hur de är.

F: Behandlas alla gömda barn lika som kommer hit, eller görs en individuell bedömning?

S: Som sagt var det ju flera år sen vi hade gömda här. Men vi gör ju en individuell bedömning på alla barn, även på de gömda barnen. De ska få undervisning efter sina behov och få det stöd som de behöver. Jag hoppas det är så vi skulle agera i alla fall. Det är vår ambition. Sen är det klart att om de bara är här en väldigt kort tid, ett par månader eller så, kan det ju kännas tveksamt hur mycket resurser man ska lägga på dem. Men jo, de skulle behandlas som alla andra.

F: Har ni någon gång haft gömda barn i er skola?

S: Ja, men inte under min tid. Men jag vet att det har gått gömda barn på skolan tidigare.

F: Hur länge har du jobbat här?

S: Det här är mitt fjärde år.

F: Hur skulle ni hantera om det kom ett gömt barn till er skola?

S: Jag har ingen fast plan för hur jag skulle göra, jag tycker inte det är nödvändigt att ha en handlingsplan skrivet. Men jag skulle placera dem i en klass för den åldern som de är. Är de i en ålder att de ska gå i årskurs fyra, då går de i årskurs fyra.

F: Brukar övrig personal ha inblick i situationen?

S: Vi har diskuterat det här eftersom jag visste att ni skulle komma. Alla vet om när vi har gömda barn, men ingen vet så att säga. Alla vet men ingen vet.

F: Vad använder du dig av för lagstöd om du tar emot gömda barn?

S: I första hand Barnkonventionen. Alla barn har rätt till utbildning.

F: Tycker du att det är tillräckligt med Barnkonventionen?

S: Inte egentligen. Vi brister mycket i Barnkonventionen. Det är mycket som brister i det alltså, vi måste bli mycket bättre. Skolan över huvud taget tänker jag på. Skolan brister i att uppfylla artiklar i Barnkonventionen. Barnen har rätt till mycket. Se till exempel rätten till extra stöd, finns de möjligheterna idag? Det finns begränsade möjligheter att hjälpa de barnen med extra stöd, barn med särskilda behov. Jag tycker inte att de får den hjälpen de är berättigade till.

F: Tycker du att skolans ansvar eller möjlighet att ta emot gömda barn är tydligt?

S: Nej, det tycker jag inte, nej.

F: Du ser vissa problem med lagstiftningen?

S: Ja, jag ser vissa problem med lagstiftningen.

[Överlämnar intervjuguidens del om SOU 2010:5]

F: Om förslaget skulle gå igenom, skulle det då påverka din verksamhet?

S: Första punkten är bra, det blir mer tydligt att de har rätt till utbildning och vi kan ta emot barnen för vi har då lagstöd. Vi behöver inte bryta mot lagen. Den andra punkten, med

ersättningen... När man tar emot sådana här barn tänker man inte så mycket på ersättningen. Inte för mig i alla fall. Jag tänker bara att de här barnen ska få utbildning. Om jag får någon betalning för dem eller inte, det är inte det väsentliga. Det tredje, att man idag måste anmäla till polisen, det är inte alls bra. Att vara skyldig att göra det, det gillar jag inte, eftersom vi vet vad som händer. Polisen måste sköta sitt jobb och följa sina lagar, de är också styrda och då måste de komma och hämta de här barnen. Jag vill inte att något barn ska hämtas ifrån skolan. Polisen får hitta andra vägar att hämta barnen. Jag har inget emot det, de måste följa lagarna men skolan bör eller ska vara ett skyddat område för barnen. Ingen får komma in och ingripa i skolan. Det finns massa med orsaker till varför de inte ska göra det. Dels för de gömda barnen och dels för de andra barnen. Andra barn som går i skolan ska inte behöva se polisen komma och hämta barn i skolan.

F: Så du saknar något i förslaget?

S: Jag saknar den här biten. Skolan ska vara ett skyddat område. Det kommer inte att fungera, jag tror inte att många rektorer kommer att anmäla. Men rätten till utbildning, det är bra. Att det kommer i lagen. Det är jättebra tror jag.

F: Om det kom gömda barn hit, skulle ni då behandla alla likadant eller skulle ni göra en individuell bedömning?

S: Är de skolpliktiga i skollagens mening så ska de börja här. Är de mellan sju och femton så ska de börja här. Det spelar ingen roll, vi kommer inte kategorisera vilka som får och vilka som inte får gå här. Skolplikten som gäller för svenska barn skall gälla för dem också, enligt min uppfattning. Fast inte i lagens uppfattning. I lagens mening är de inte skolpliktiga, men för mig är det skolpliktiga.

F: Anser du att gömda barn ska ha rätt till utbildning?

S: Ja, absolut.

F: Det nya förslaget säger att de ska ha rätt till utbildning, men inte skolplikt. Har du någon tanke kring det?

S: Jag tycker alltså att det spelar ingen roll var i världen barnen bor, de har samma rättigheter. Svenska barn eller barn som har uppehållstillstånd i Sverige, är de skolpliktiga så ska även andra barn vara det för de är barn också. De måste behandlas lika.

F: Är det något mer du skulle vilja tillägga?

S: Många lagar krockar med varandra. Eftersom jag jobbar i skolan måste jag se till det här med utbildning och följa skollagen till punkt och pricka. Polisen måste följa sina lagar också och jag blir inte förbannad på dem för det. Kanske på deras arbetssätt eller deras metoder men inte i lagens mening, för de har skyldighet att göra det de gör. Men jag vill att skolan ska vara ett fredat område för barn. De får hämta barnen någon annanstans och det av massa olika orsaker. Tänk om barnen behöver stå där och se på när polisen hämtar deras kamrat. Det är inte alls bra. Vad får de för bild av samhället? Vad kommer våra barn, blivande medborgare, att tycka och tänka? Det är bara ett barn. Hela tiden pratas det om barn och barns rättigheter, å andra sidan hur behandlar vi barn? Jag vill inte lämna uppgifter om de gömda barnen. Jag vet att jag bryter mot lagen, men jag är beredd att ta konsekvenserna.

F: Har ni någon gång haft gömda barn i skolan?

S: Ja, det har vi.

F: Hur hanterar ni en sådan situation, finns handlingsplaner?

S: Vi har ju ingen egentlig handlingsplan utan vi utgår ifrån den aktuella situationen och behovet. Vår policy är att vi tar emot gömda barn. Det är ju inget tvång, men det gör vi.

F: Har övrig personal på skolan någon inblick i situationen?

S: Alla får den information de behöver ha för att behandla barnet rätt.

F: Hur får de den kunskapen?

S: Det är jag som rektor som ansvarar för det, ibland jag ensam och ibland ihop med en kontaktperson. De barn vi tagit emot har ofta haft en kontaktperson som inte är deras förälder. Ofta genom kyrkan.

F: När ni tar emot gömda barn, vad använder ni er då av för lagstöd?

S: Jag grundar mig på Barnkonventionen. Vi har ju inget tvång att ta emot, men barn har rätt till utbildning och trygghet.

F: Tycker du att lagstiftningen fungerar bra idag?

S: Nej, jag tycker inte den stämmer överens med Barnkonventionen. Jag tycker inte det rimmar... Alla bör ha rätt till utbildning oavsett var de är.

F: Tycker du att skolans ansvar eller möjligheter att ta emot gömda barn idag är tydliga?

S: Nej, inte så tydliga som de borde vara. Jag tycker att det i princip bör vara skolplikt.

F: Ser du några problem med lagstiftningen, förutom bristen på skolplikt?

S: Det är lite otydligt som det är idag, jag tycker att det ska vara tydligare. Skolplikt tycker jag att det ska vara så till vida att det ska vara vår skyldighet att erbjuda utbildning. Ansvaret ska ligga på skolan. Det kan vara svårt kanske för föräldrarna att uppfylla detta, men erbjudandet skall alltid finnas. Vi ska skapa möjligheten. Idag är ju ansvaret för skolplikten delad mellan skolan och föräldrarna, för gömda barn ska tonvikten ligga på skolan.

[Överlämnar intervjuguidens del om SOU 2010:5]

S: Det här med att skyldigheten att anmäla tas bort tycker jag är bra, det efterlevs inte idag. Att få ersättning av kommunen är också bra.

F: Om förslaget går igenom, hur skulle det påverka er verksamhet?

S: Det skulle bli positivt eftersom lagen då skulle stödja det vi redan gör idag. Idag får vi redan ersättning, från stadsdelen, även för de gömda barnen. Så där blir ingen skillnad för vår skolas verksamhet. Att det blir tydligt att barnen får rätt till utbildning är bra. Det kan vara svårt med en skolplikt. I stort verkar förslaget positivt.

F: Är förändringarna tillräckliga eller saknas något?

S: Jag tror det kan vara tillräckligt, det är ju bättre i och med att det rimmar med Barnkonventionen. Sen finns ju annat i skollagen och skolförordningen. Sen tycker jag absolut inte att poliser ska komma och hämta barn i skolan. Skolan ska vara en fredad zon. Fast det är klart att samarbete kan finnas...

F: När ni tar emot gömda barn; behandlas alla på samma sätt eller görs en individuell bedömning?

S: Vi gör en individuell bedömning beroende på önskemål från kontaktpersonen och föräldrarna.

F: Hur tänker du kring skolplikt i förhållande till gömda barn?

S: Som jag sa innan så tycker jag att skolan ska ha skyldighet att göra allt den kan. Föräldrarna befinner sig i en pressad situation, så de kan inte ha ett lika hårt ansvar. Det viktigaste är att alla barn har rätt till utbildning.

F: Kan du berätta lite kort om Rosengrenska och ert arbete?

Rosengrenska är alltså en stiftelse, som vi var tre - fem personer som startade sommaren 1998. Då fanns det en grupp människor i Sverige som hade ett behov av, men inte fick någon sjukvård. Det var därför vi startade vår verksamhet. Vi valde stiftelseformen, som vi tyckte var bra eftersom vi i den formen kunde samla in pengar och redovisa schysst, offentligt och så. Dessutom visste vi ju inte hur detta skulle skena iväg, så det var en bra form för oss.

Förutom den juridiska formen som stiftelse skulle jag vilja säga att vi är en NGO, alltså en helt fristående organisation. Fristående religiöst, politiskt, statligt och allting. Rent praktiskt fungerar vi som ett nätverk där vi har en styrelse, vi har mig och så har vi en mobiltelefon. Och sen har vi vårt nätverk av de goda krafterna ute i samhället. Det är liksom det vi har. Sen har vi skänkta pengar, vi gör åt ungefär 300 tkr – 500 tkr om året. Pengarna går åt till mediciner, en del går till resor och en del går till barnpengar. Till exempel till mammor som föder barn i hemlighet och är så nervösa att inte bröstmjölken sätter igång. Då svälter ju barnen ihjäl om man inte har pengar. Då måste ju vi se till att åtminstone första året bidrar vi med bröstmjölksersättning och sådana grejer.

I Rosengrenska har vi tre mål, varav det första är att avskaffa oss själva. Sverige är inte ett sånt land som ska behöva ha sådana här frivilligorganisationer. De här människorna skulle kunna klara sig gott ändå, alltså staten skulle kunna ombesörja de som vistas här. Det andra målet är att skaffa oss kunskap och sprida den, om den här målgruppen och om frågan. Vårt tredje mål är att om inget annat hjälper så ska vi bedriva sjukvård och alltså fylla den luckan så gott vi kan. Och det har vi fått göra. Vi ser att med tanke på våra tre mål kan vi också använda våra pengar till resor och konferenser där vi kan sprida opinion. Men den största delen av våra medel går till de papperslösa, till mediciner och till en och annan resa för att de ska ta sig till doktorn. Och till barnpengarna.

Sedan 2008, alltså 10 år efter att vi startade, kom Röda korset och sa att vi gör ett gott jobb och undrade hur vi kunde jobba tillsammans på något vis. Och då blev det så att jag blev anställd som sjuksköterska i ett gemensamt samarbete i Göteborg.

F: Vad har gömda barn för rättigheter gällande sjukvård?

Vi har avgränsat vår verksamhet till vård för papperslösa, vilket innebär att vi endast jobbar med människor som är här utan att ha legala papper att vara i Sverige. Och vi jobbar bara med folk över 18 år, därför att sedan år 2000 har gömda barn rätt till fullständig tandvård, sjukvård och förebyggande vård. Så går det att få in dessa barn i vården är det mer professionellt förstås, än att vi skulle träffa dem ute i hemlighet. Men sen finns det alltid undantag. Vi jobbar med att få in barn i sjukvården, och när de kommer ut ur sjukvården sponsrar vi kostnader för medicin osv. Så egentligen jobbar vi inte alls med barn, men det gör vi visst det. Sen har vi som sitter i styrelsen en koppling till barnverksamhet eftersom jag är gammal skolsköterska och flera av de andra är barnläkare. Så man kan säga att vi har en tung dragning åt barnhället.

F: Men du är lite insatt i rätten till utbildning då, som du nämner har du jobbat inom skolan?

Jag tycker att jag är ganska väl insatt i det praktiska livet för barn som håller sig gömda. Jag har träffat många och jag har jobbat i skolan och i mina skolor haft barn som varit gömda. Jag har mött de praktiska bekymmer och rättighetsbekymmer som är runt frågan.

F: Tycker du att skollagstiftningen idag fungerar bra?

Nej, nej. Jag tycker den är jättedålig. Därför att som den är nu ger den inte rätt till skolgång för papperslösa barn. Alla barn har rätt till skolgång. Jag önskar ju att Sverige gjorde om Barnkonventionen till lag förstås. Som det är nu är det alltid en tolkningsfråga och Migrationsverket säger ofta att de bara följer de lagar som finns och de prejudikat som finns men de skulle mycket oftare kunna använda sig av tolkningen att Barnkonventionen kan användas och barnets bästa ska komma i första rummet. I det praktiska livet är lagen värdelös som den är nu. Det kom en utredning 2007 och sen kom en 2010 och där gav Margareta Åberg, som höll i utredningen, inte bara rätt till utbildning utan även rätt till förskola. Det tror jag är väldigt viktigt. Jag har träffat barn som lever med traumatiserade föräldrar i en etta med fördragna gardiner. Sverige är paradoxalt för vi har de bästa siffrorna i massa frågor som gäller barn men det gäller inte den här gruppen. Man skiter i om de föds friska, om de utvecklas normalt. Vi har mycket forskning kring hur de första fyra åren i en människas liv ska vara, men vi tillåter att ett barn lever med traumatiserade föräldrar, vettskrämda år ut och år in på 15 kvadratmeter med fördragna gardiner, utan mat och nästan utan kläder. Förslaget om att de även ska få förskola är livräddande. Hon gjorde den utredningen, men det senaste jag hörde är att regeringen inte har tid med den här frågan.

Sverige har fått kritik upprepade gånger för hur man hanterar barn, bland annat i skolfrågan. I det verkliga livet för de här barnen finns det saker som hindrar. Det finns en stor brist i kunskap kring statsvetenskap i Sverige. De flesta sjuksköterskor, lärare, socionomer och andra högskoleutbildade har inte den grundläggande kunskapen kring hur ett samhälle fungerar, alltså att var och en ska sköta sitt. Bara för att Migrationsverket säger att ett barn inte får vara här så betyder det inte att jag inte får ge sjukvård till det barnet, eller att han inte får gå i skolan eller att socialtjänsten inte får ge mat. Det är en annan fråga. Grundläggande i hur demokrati fungerar är att var och en ska sköta sitt. Folk är väldigt lydiga i Sverige, det är bra, vi ska vara lydiga. Jag är nog en av de mest lydiga sjuksköterskorna som går i ett par skor, men vad lyder jag? Jag lyder inte Migrationsverket. Jag lyder min minister, jag lyder Socialstyrelsen, min etiska kod, den gamla medicinska etiken och mänskliga rättigheter. Jag lyder givetvis Hälso- Sjukvårdslagen där det står att jag ska se till människans behov. Det är samma sak med skolan. Inom varje område finns regelverk och det brukar fungera väldigt bra i Sverige, men i det här fallet har det blivit något fel. Man tror att Migrationsverkets regelverk går över alla andras regelverk. Det leder inom skolan till samma skador som inom sjukvården. Det är brott mot humanismen, mot de mänskliga rättigheterna, mot den medicinska etiken, brott mot folkhälsofrågan.

F: Kan du se paralleller mellan rätten till utbildning och rätten till sjukvård för gömda?

Det går att översätta till skolan där det är ett brott mot humanismen, mot Barnkonventionen och mänskliga rättigheter, det bryter mot läraretiken och pedagogiska etiken. Att ha ett gäng barn som inte får gå i skolan, som bara flyter omkring och inte har nåt liv, det är destruktivt inte bara för barnen utan det är en grogrund för kriminalitet, depression med mera och andra runt de barnen mår väldigt illa också av detta. Om en i en familj far illa mår hela familjen och omgivningen dåligt. Folk runt omkring bryts ner av att se ett barn som far illa. Att lärare som ska fostra och välkomna alla barn i ett område men som inte kan välkomna alla trots att de vet

att de finns där, det är nedbrytande. Det leder till ett utökat ”vi och dom”-tänkande. Om man ska jobba för ett mindre segregerat samhälle, där det finns mindre fattigdom och där folk inte slår sönder stan och klottrar och förstör, då måste vi vara så humanistiska som möjligt. Av mina erfarenheter bland annat som skolsköterska på högstadiet vet jag att ett gäng desperata fjortisar som blir illa behandlade eller där familjen behandlas illa de kan slå sönder ett köpcenter över en natt, de kan slå sönder ett dussin bilar på en kväll för att de är skitsura. Jag är övertygad om att på alla sätt vinner världen på att lita på barn och ungdomar och fostra dem som om de vore våra egna.

F: Ser du några fler problem i dagens lagstiftning?

Idag ger lagen möjlighet att ta emot barn, men den ger inte betalning. Det brister i kunskap hos skolorna om hur det ska fungera i praktiken. I sjukvården finns rutiner. Skulle en oidentifierbar man till exempel komma in till ett sjukhus kan man inte vänta med att ge honom vård innan man har hela hans personnummer. Han får ett provisoriskt namn medan man vårdar honom. Det är inget konstigt med det. Viljan är att rädda liv. Om man vill är detta inget problem att ordna i skolan. Man skulle kunna ha ett datasystem där man kan lägga in personer utan personnummer, oavsett varför de är här. Ett annat problem är skolans anmälningsplikt till Migrationsverket. Vi vet att det finns föräldrar som är knäppa, eller tycker att de har rätt eller som har rätt men i lagens mening har fel, alltså om de till exempel tar sina barn och drar iväg till ett annat land utan att den andra föräldern vet det. Om allt i världen funkade bra skulle anmälningsplikten vara jättebra. Migrationsverket skulle då kunna kontrollera med landet de kommer ifrån att de inte är efterlysta eller inte får vara här. Om någon kidnappar sitt barn så ska det tillbaka till sin andra förälder om den har vårdnaden. Det ska vara ordning och reda, det är bra. Men i det här fallet är det minst sagt ett problem. Anmälningsplikten leder till att familjen inte vågar skicka iväg sina barn till skolan.

En annan fråga är om polisen ska kunna gå in och leta efter barn i skolan. Jag tänker mycket på hur lätt barn tar på sig skuld. Skulle polisen ta ett barn i skolan eller på väg till skolan skulle barnet leva med det hela livet, att bara för att jag gick till skolan så hittade polisen mig och min familj och det var därför pappa sedan blev skjuten eller mamma utsattes för hedersrelaterat våld. Barnen känner att det skedde på grund av dem. Detta är inget jag hittar på, utan det är en vardaglig sanning för unga jag har träffat. Så det är en knivig fråga, men livet är fullt av kniviga frågor. Detta är ingen enkel fråga, men Sverige kan göra bättre än så här.

Sen måste man veta att detta är barn med särskilda behov. Jag har träffat barn som flytt från sitt land när de var fyra år och sen får de uppehållstillstånd först när de är sjutton år. Hela deras barndom och nästan hela tonåren har de varit asylsökande eller gömda och varit på flykt i flera olika länder. De har inget liv. Där är skolan oerhört viktig. Det viktigaste i ett barns liv är förstås familjen, men efter det tror jag att skolan är den viktigaste faktorn i ett barns liv. Vi bör inte förneka dessa barn att få ett normalt liv i några timmar varje dag, att få umgås med jämnåriga och med andra vuxna som förhoppningsvis är stabila och kärleksfulla. Man kan inte nog värdera detta. Skolan är oerhört viktig. Många lärare, rektorer och skolchefer visar civilkurage och tar emot gömda utan att anmäla till Migrationsverket.

[Överlämnar intervjuguidens del om SOU 2010:5]

F: Är det något annat du tycker fattas i förslaget?

Något som är oerhört viktigt är vem som äger frågan. Vem jobbar med den och implementerar den? Hur ges fortbildning och så vidare. Det måste finnas information om hur man gör i praktiken. Vem kontrollerar hur det funkar? Vad det kostar? Vem frågar man? Någon som äger frågan och som man kan bolla med i framtiden behövs. Är det rektor, skolchef eller lärare som ska processa frågan? Inom sjukvården har vi till exempel Lex Maria och avvikelserapporter med mera. I skolan borde det finnas någon slags ombudsman dit man kan vända sig med såna här frågor. Det skulle varit en bra förändring, en som vetenskapligt arbetar med hur det fungerar med detta. Det är aldrig bara svart och vitt. Det är arton tusen varianter av grått. Någon måste därför följa upp det, tycker jag. Jag saknar detta i förslaget. Vidare måste det finnas rutiner för hur personal och andra utbildas i frågan, så de får all kunskap de behöver. Både administrativ och pedagogisk personal behöver ny kunskap. Jag tror att detta kommer bli en ännu större fråga med tiden, bland annat på grund av klimatförändringarna som kommer göra att folk måste flytta på sig. Frågan är då, vad är viktigast? Vi måste hantera verkligheten som finns runt oss. Gäller det att hålla ute främmande barn med alla medel, eller gäller det att vi ska göra så gott vi kan av den situation som är och till exempel se till att barn blir så hela som möjligt?

F: Hur tänker du kring skolplikt i förhållande till gömda barn?

Jag tycker att barn ska ha rätten till skola och det innebär någon slags plikt till skola. Föräldrarna kan må så dåligt eller inte våga eller vilja ha sina barn i skolan. Utan en skolgång har barnen inte samma chans till liv. Visste man att det bara rörde sig om en termin kunde man ju tycka att skolplikten inte var så viktig, men min erfarenhet är att folk är gömda i upp till tio år. Det är hela deras liv. Det finns argument om att om en myndighet ger besked om att de inte får vara här och en annan myndighet ger dem rätt till skola eller sjukvård så ger man dubbla signaler. Det är klart det är en absurd situation, men jag tycker att det är mer absurt och fel att då gå emot mänskliga rättigheter. Det är värre att bryta mot mänskliga rättigheter än mot byråkratiska former. Ofta får personerna dessutom uppehållstillstånd senare, så det som en tjänsteman beslutar en dag kan vara felaktigt en tid senare. Det är inte en helig sanning och ett barns skolgång eller en människas sjukvård ska därför inte påverkas av det. Det är en dödsdom att inte få sjukvård om man till exempel har diabetes eller astma. Och ett barns utveckling förstörs om det inte får skolgång. Hur blir det med det barnets liv? Det ska inte vara en dödsdom på att gömma sig i Sverige. I till exempel krig finns ju krigets lagar. En läkare får inte döda fiendes soldater. Visst är de gömda här illegalt och de begår då ett brott, men vi vårdar styckmördare och barnaförövare som också begått brott. Vi ska inte blanda ihop skola, sjukvård och Migrationsverket. Skolan är inte Migrationsverket och ska inte vara deras förlängda arm och verkställa deras beslut. Det finns alltså en djup statsvetenskaplig kunskapsbrist.